

VÅR FADER I HIMLEN

Gamla testamentet använder många bilder för vilket ”förhållande” Gud vill ha till människan - som en far, men också som en mor, en vän eller en blodsbroder, en make eller en brud eller en rik släkting. Ur denna skattkammare av bilder hämtar Nya testamentet, med några få undantag, enbart framställningen av Gud som fader. Framför allt Jesu häpnadsväckande tal om sin Fader fortsätter att utöva sin kraft.¹ Från Bibelns framställningar av Guds faderskap tar kristet tros- och bönespråk nästan enbart upp bilden av Gud som fader. Detta är emellertid inte tillräckligt. Biblens bilder leder oss till att fråga på vilket sätt Gud vill vara fader.

Vi kan också lära oss från den feministiska bibelkritiken hur viktiga dessa frågor är för en levande tro. Det är en kritik som introducerar ”misstankens hermeneutik” tillsammans med frågan om huruvida det religiösa språket i tillräcklig mån tar med kvinnors erfarenheter i räkningen. Den protesterar också mot att talet om Guds faderskap får företräde. Det är sannerligen värt att lägga märke till att det är enbart jämförelsevis som Bibeln talar om Guds moderlighet - Gud är *som* en mor - men i Nya testamentet kallas Gud mycket ofta fader. Dessa frågor gör en mera medveten om att det inte finns något begrepp som ger perfekt uttryck för Guds verklighet, inte ens ett som är så välgrundat och älskat som ”fader”. Guds verklighet bör inte blandas ihop med de mänskliga associationer som detta ord väcker.

Ett annat mycket viktigt skäl till att förstå ”fadersorden” som figurativa uttryck kommer från det faktum att föreställningen om Guds faderskap är ganska problematisk i Bibeln. Bibelns berättelser låter oss höra om fäder som lider följderna av sina onda gärningar och som är beroende av sina söners hjälp eller av sina bröders solidaritet. Deras liv grundar sig på att de tillhör en släkt av fäder och söner. Man kunde tycka att allt detta är ganska olämpligt

---

¹ Gud är som en moder. Jfr Jer 49:15, 66:13, 5 Mos 32:18. Gud älskar Israel för att det är en väns son: Jes 41:8. Gud är en ”blodsbroder”. I 2 Mos 24:8 täcker ”förbundets blod” altaret och folket är make och brudgum: Hos 2, Jes 54. Gud är *go’el* (frälsare), alltså den rike släktingen som engagerar sig för att rädda familjens arv när en fattig familjemedlem inte kan göra det: Job 19:25 (jfr också Jer 32:7-8). GT talar femton gånger om Gud som fader, NT omkring etthundrasjuttio gånger. Att de gammaltestamentliga relationsframställningarnas mångfald inte är bortglömd i NT bekräftas av Joh 1:13, 1 Pet 1:3, Jak 1:17-18, texter som talar om Gud och rentav Gud ”Fader” som om en moder som föder barn.

material för att framställa Guds faderskap. Inte desto mindre finns dessa bilder av mänskligt faderskap kvar i bakgrunden när de bibliska texterna talar om Gud som fader. Det bibliska "fadersspråket" drar uppmärksamheten till det faktum att bekännelsen av "Fader allsmäktig", med vilken den apostoliska trosbekännelsen börjar, liksom alla trosförklaringar leder till en fråga som de troende måste tränga djupt in i utan att någonsin kunna lösa, nämligen: hur kan Gud för oss vara på en och samma gång både fader och allsmäktig? I det följande skall vi visa att denna fråga genast väcks av de allra första texter som talar om Gud som fader.

1. JEREMIAS BUDSKAP OM GUDS FADERSKAP

Jeremia är den förste i Bibeln som talar om Gud som fader. Det var de fruktansvärda händelserna under hans epok som gav honom tillfälle till det. Han upplevde Judas fall. Babylonierna förstörde Jerusalem och templet. Resten av Israel förlorade allt det som gjorde att de såg sig själva som Guds folk. Skulle inte tanken att Gud är fader vara en källa till tröst i sådana svårigheter? Förblir inte barnen faderns barn vad som än händer? Jeremia observerade något annat i fäderna i hans folk. Fäder förblir inte alltid fäder. De som fördes bort förlorade det arv som deras familj hade levt av. Judas män kunde inte längre söka rätt för de sina. Hur kunde de fortfarande betraktas som fäder?

Jeremia förkunnade att det inte var annorlunda för Gud. Gud hade inte heller något arv kvar, men i motsats till Judas män hade Gud lämnat sitt hem fri och av egen vilja.

Jeremia 12:7-8 - Gud frånsäger sig sin faderliga rätt

Profeten ger sin tids fruktansvärda händelser en lika fruktansvärd tolkning: Gud vill inte längre höra talas om faderliga rättigheter och plikter. Gud "frånsäger sig" denna familj. En av en fars plikter är att ge lagligt skydd åt de hjälplösa. Psaltaren 68:6 prisar Gud just som en sådan fader:

"Gud i sin heliga boning är de faderlösas och änkors försvarare."

När templet förstördes övergav Gud också alla dessa faderliga plikter. Guds folk blev ”faderlöst” på två sätt, för männen kunde inte längre vara fäder och Gud erbjöd inte längre något faderligt skydd.² Jeremia anklagar dock inte Gud i det övergivna folkets namn. Han förkunnar att Gud anklagar folket: ”Min arvedel blev mot mig som ett lejon i skogen.” Kan en ”arvedel” bli som ett lejon? Den osammanhängande bilden motsvarar folkets osammanhängande beteende. De har levt i Guds stad som i en vildmark och i templet som i ”ett rövarnäste” (Jer 7:11). Gud lämnar ett ”hus” som egentligen inte är annat än en djungel. Jerusalem är inte bara ett maktlöst offer. Stadens förstörelse förverkligar något som sedan länge redan varit ett inre faktum.

Ordet ”fader” finns inte med i detta uttalande. Jeremia använder i stället begrepp som parafrazerar den lagenliga relationen mellan fader och son: hus och arv. Guds arv tillhör babylonierna; Guds hus är förstört och förutsättningarna för rättvisa har slagits sönder. Men stycket avslöjar, rentav i sin språkliga form, att Gud inte är fri från ”sin älskade”. Han fortsätter en inre dialog, eftersom det inte finns någon att klaga inför, och tomheten är så smärtsam att Gud inte kan tiga.

Jeremia behövde inte uppfinna denna bild av faderlig smärta. Davidstraditionen berättar om en far som gråtande lämnar Jerusalem och överger sin stad och sitt hus till sin upproriske son. Jakobs ”strupe”³ är fäst vid hans son, han behöver honom som strupen behöver luft för att andas (1 Mos 44:30). ”Min strupes älskade” skulle också vara en mera bokstavlig översättning av ”min älskade”. Jeremia betraktar Jakobs nedgång som en uppenbarelse av Guds makt, men inte av gudomlig fadersmakt, för Gud överger sina rättigheter och plikter som fader. Han uppfattar emellertid också katastrofen som ett tecken på hur maktlös Gud är, fast inte i förhållande till babylonierna, för det är Gud som har gett staden i deras hand. Gud är maktlös därför att han inte förmår uppenbara sig som fader till ”sin älskade”.

I tre av Jeremias andra ord återspeglar ”faderskapet” Guds djupa, inre längtan. I motsats till det här stycket hänvisar profeten där direkt till Gud som ”fader”.

---

² Jfr Klag 5:3.

³ ”Hjärta” i svenska Bibeln, övers. anm.

Jeremia 3:4, 19 - Gud längtar efter att kallas "min fader"

I Jeremia 3 finns den intima familjhälsningen "min fader" med två gånger.⁴ Första gången citerar Gud med bitter ironi Israels eget tal. Inget vårregn hade fallit och folket ville beveka Gud. Skulle de komma inför Gud som barn som kan räkna med sin fars ömsinhet eller som en hustru som påminner sin make om sin ungdoms skönhet?⁵ Bäst att försöka båda två! För att göra förolämpningen desto större vänder de sig dessutom genast bort från Gud och talar inte med Gud utan om Gud, oklart med vem. De ger uttryck för sin otålighet: "Min fader! Min ungdoms vän är du! Kan han då vara vred för evigt och hålla fast vid sin vrede för alltid?" (Jer 3:4).

Den andra gången är det Gud som förenar bilderna av fader och make när han vänder sig till hustrun Israel:

"Jag sade: Vilken plats skall jag inte låta dig få bland barnen, och vilket ljuvligt land skall jag inte ge dig, den allra härligaste arvedel bland folken. Och jag sade: Då skall ni kalla mig fader och inte mer vända er bort från mig. Men som när en hustru är otrogen mot sin man, så har ni, Israels hus, varit otrogna mot mig" (Jer 3:19-20).

Profeten vågar utforska Guds tankar. Djupt inne i Gud finns längtan efter att kallas "min fader". Med dubbel djärvhet visar Jeremia hur utsatt Gud är. Missbruket av fadersnamnet sårar Gud djupt. Det finns bara en fråga: varför längtar Gud efter att höra just detta? Jeremia var bekant med Hoseas budskap. Det är också ett ord från Hosea som uppenbarar vad Gud hoppas på. Gud vill höra det kärleksfulla "min man" från hustrun Israel.⁶ I kontrast till detta förkunnar Jeremia att Gud har brutit hävdvunna seder och gett en underbar arvedel till en kvinna, som enligt lagen inte kan ärva någonting, så att hon kallar Gud "min fader". Jeremia beskriver den inre drivkraften i Israels historia i sitt land, vars slut han själv upplevde, och det är Guds sökande efter en son. Profeten föreställer sig Gud som en av Israels fäder. När det inte fanns någon son som kunde utföra det tunga arbetet på landet blev landet försummat

---

⁴ I 1 Mos 22:7 tilltalar barnet Isak sin far Abraham på detta sätt.

⁵ "Min ungdoms vän" eller "ungdoms följeslagare" betecknar en ung make, också i Ord 2:17.

⁶ Jfr Hos 2:18. I 1 Mos 29:32, 34, 30:20 är "min man" den term med vilken Lea uttrycker sitt hopp om att få Jakobs kärlek.

och minnet av den som en gång månat om det gick förlorat. Gud vill inte bli glömd, och det är därför som han behandlar det kvinnliga Israel som en son.

Jeremias tankar går ännu längre. Relationen mellan far och son bestämdes trots allt inte bara av arvsfrågor. Det finns bibliska berättelser som visar hur far och son är nära i tankarna också när de är långt från varandra. Tonårssöner var legala rådgivare åt sina fäder. Bland traditionerna som rör Israels förste kung, den olycklige Saul, finns det ljusa bilder av Jonatan, som stod vid sin fars sida till döden. Det var en sådan son som Gud sökte, en mogen son som inte säger "fader" bara när han vill ha något. Gud gav Israel landet så att de kunde sköta sig själva och uttrycket "min fader" inte skulle vara något annat än ett kärleksbevis. Jeremia rör inte bilden av äktenskapet, för en kvinnas kärlek är för honom mindre viktig än kärleken till en son. Hans tids svårigheter får honom att föreställa sig Guds längtan på ett annorlunda sätt. Gud hoppas på en stark son i vilken minnet av Guds namn kan leva vidare i en ond tid, men han är besviken, för Israel är en trolös kvinna.

Med sitt budskap om Guds faderskap söker Jeremia efter en grund för sitt hopp som kan överleva Jerusalems förstörelse. I Israel var det bara en man som kunde ge en arvedel och upprätta sin son i hans egen rätt som betraktades som en fader i full bemärkelse. När profeten försökte tolka tidens händelser med hjälp av denna fadersbild såg han att Gud inte kunde vara fader, därför att arvet höll på att gå förlorat, och det fanns ingen son genom vilken Guds namn kunde leva vidare.

Bibliska traditioner talar emellertid också om ett band mellan fader och son som faktiskt kan vara starkare än individen, därför att det finns dolt i hjärtat. Här finner profeten skäl till att hoppas. Israel är visserligen inte i stånd att älska som en son, men i Gud finns längtan efter att kallas "min fader" och Israels historia visar till vilken grad Gud drivs av den. Jeremia vågar föreställa sig att även i Gud är kraften som förbinder med den efterlängtrade "sonen" starkare än Guds eget jag. Gud kan avstå från faderns rättigheter och plikter, men han längtar efter sin "älskade" som om han också hade en "strupe" som bara kipar efter luft. Är det inte oundvikligt att denna dynamiska kärlek, som ju trots allt är Guds kärlek, kommer att segra? Två uttalanden i Jeremia 31 visar hur detta kan ske.

Jeremia 31:9, 20 - Gud vill vara en moderlig fader

De faderliga orden i Jeremia 31 bär ett tidigt vittnesbörd om hur ivrigt man hoppades på de landsflyktigas återkomst. För profeten är det ett komplicerat hopp. Två eller tre gånger bygger han så att säga en scen på scenen för att hoppet skall ha lite rum att röra sig. Han föreställer sig hur Gud föreställer sig återkomsten. Gud vill vara med de sina på samma sätt som när de tågade ut ur Egypten. Ändå finns det ingen segersång:

”Gråtande skall de komma, men jag skall leda dem där de går bedjande fram. Jag skall föra dem till vattenbäckar på en jämn väg där de inte skall stappla. Ty jag är en fader för Israel, och Efraim är min förstfödde son” (Jer 31:9).

Gud är en fader som gör allt för att de som hör till Gud skall komma hem i säkerhet. Israels traditioner kan uppvisa sådana fäder. Jakob visade sig till exempel vara sådan vid Jabboks vad. Men Jeremia kan inte föreställa sig att de som återvänder hem bara gläder sig, för minnet av dem som gick under utan hopp måste vara särskilt svårt för dem under färden mot friheten. Gud kräver inte att alla tårar torkas bort så snart som Gud uppenbarar sig som fader. Gud förstår sig på tröstandets konst. Tröstandet tar sorgen på allvar. Annars känner sig de sörjande hånade, som om de helt enkelt var för dumma för att kunna bedöma saker och ting på rätt sätt. En tröstare visar hur man kan finna nytt liv även i sorgen. Gud som tröstar gör inte stora under som vid uttåget från Egypten. Han visar folket ”vattenbäckar” och en trygg väg. I familjens vardagsliv är det ofta modern som är bra på att trösta,⁷ men Jeremia håller fast vid fadersbilden. Anledningen till det är att man inte kunde hoppas på att en kvinna skulle finna säkra vägar. Israel var bekant med den faderliga modern som i öknen ”tar hand om” sitt barn (1 Mos 21:18).

Jeremia talar om fadern därför att han förknippar den rörande bilden av Guds bekymrade uppmärksamhet med begrepp som hämtas från lagen. Liksom faderns namn lever vidare i den förstfödde kommer också YHWH:s folk till liv igen när deras starkaste stam, Efraim, återvänder hem.⁸ Men Jeremia betraktar detta lagliga band mellan Gud och Israel som ett uttryck för inre

---

⁷ I Jes 66:13 finns bilden av Gud som tröstande moder.

⁸ Den förstföddes betydelse återspeglas bland annat i generationslistan i 1 Mos 5. Enbart de förstfödda står i listan av fäder och söner. Jeremia tar förmodligen upp en tradition som anspelas på i det profetiskt utformade gudsordet i 2 Mos 4:22, där Gud kallar Israel ”min förstfödde son”.

sympati. När allt kommer omkring engagerar sig också mödrar i sina barns liv, ofta med större lidelse än fäderna.

I Jeremia 31:18–22 är de moderliga dragen i bilden av Gud som vänder sig till folket ännu tydligare, för ord som fader, hus och arvedel finns inte med. Även här ser profeten världspolitikens händelser som en del av en inre historia. Att de landsflyktiga återvänder hem är visserligen följderna av att en despotisk regim har upphört, men profeten har en mera radikal förändring i tankarna, nämligen att de landsflyktiga på nytt kommer ihåg sin Gud. Israels förnyelse måste börja med Israel själv. Den ”förstfödde” måste känna till sina rättigheter som son. Ändå framställer Jeremia det på ett sådant sätt att allt verkar bero på Gud, för Efraim minns bara att Gud inte lyckades uppfostra sonen: ”Du har tuktat mig, jag har blivit tuktad som en otämjd kalv” (v 18). Folket är som en olydig och farlig slyngel. Av egen kraft förmår de inte ens återvända till sin Gud. Efraim klagar: ”Omvänd mig, så blir jag omvänd!” (v 18). Men Gud svarar ögonblickligen med svallande känsla:

”Är inet Efraim en dyrbar son för mig, är han inte mitt älsklingsbarn? Ju mer jag går till rätta mot honom, desto mer tänker jag på honom. Därför ömmar mitt hjärta för honom. Jag måste förbarma mig över honom” (Jer 31:20).

Har Jeremia inför sig bilden av en moder som måste tänka på sitt problembarn? Ordet i den sista raden, ”förbarma sig” (rhm), kommer från samma rot som ”moderssköte” (rahemah). I skötet har kvinnan ett fysiskt organ genom vilket hon delar sitt liv med barnet. Men ger inte också fadern ett livsrum åt sina barn där de kan växa till oberoende när de lever tillsammans med honom? I Andra Kungaboken 4:18 får vi se, närmast av en händelse - vilket gör bilden ännu trovärdigare - hur en pojke på den tiden deltog i faderns liv. En liten pojke vill vara med sin far som arbetar med skördemännen på fältet. I Psaltaren 103:13 prisas YHWH ”som en far som förbarmar sig (rhm) över barnen”.

Om Jeremia är konsekvent i bruket av fadersbilden är mindre viktigt än den återkommande bildväxlingen. Av allt att döma kan Gud inte annat än se ett glatt och älskvärt barn i stället för en olydig och farlig slyngel. Jeremia växlar bilderna för att göra klart varför Guds mäktiga kärlek ändå beror på personens frivilliga initiativ. Gud väljer familjebilder där den outgrundlige Gud framstår som lättförstådd. I Lukas 15 berättar Jesus om en familjefar som så ivrigt

väntar på att hans son äntligen skall minnas honom mitt i sin kaotiska tillvaro att han ser sonen på håll när han kommer och rusar honom till mötes. Det är så som Jeremia betraktar Israels Gud. Gud är lycklig över att till sist kunna visa all den medkänsla deras eländiga situation har väckt i honom. Skillnaden är bara den att i profetens ord räcker det med ett ännu mindre tecken: sonen behöver inte återvända hem utan enbart be om kraften att göra det.

Orden om Efraims hemkomst tillhör Bibelns många ouppfyllda löften. Det norra rikets landsflyktiga hade trots allt försvunnit utan ett spår, precis som andra små, besegrade folk i Mellanöstern. Allt som fanns kvar av Israel var de som hade överlevt Judas södra kungarikes fall. Jeremias målande bilder av den moderlige och faderlige Gud bevaras dock fortfarande, för de vittnar om den drivande kraften som höll Guds folks historia i rörelse trots detta avbrott, nämligen Guds längtan efter den sanne sonen.

Efter Jeremia betonas budskapet om Gud fader inte lika mycket och först Jesus tar upp det på nytt. Det följande stycket ställer frågan varför ingen annan biblisk stämma mellan Jeremia och Jesus på upprepat vis talar om Guds faderskap.

2. BIBELNS BUDSKAP OM GUD FADER INOM RAMEN FÖR RELIGIONSHISTORIEN

YHWH:s klanfolk

Israel är ett av de folk som inte dök upp i Kanaan förrän i början av järnåldern. I motsats till de äldre stadsstaterna och de stora kungarikena vid Eufrat och Nilen kallade dessa folk sig själva för "klaner". I Gamla testamentet kallas Moab för guden Shemoshs "klan" eller "folk" (*am* kan stå för båda två) och tidiga, gammaltestamentliga röster talar om Israel som sin faders "klan", "son" eller "söner".⁹ Men Jeremia är den förste som talar om Gud som Israels "fader".

---

⁹ Hos 11 berättar historien om en son som har blivit älskad sedan han var liten, men ändå sviker. Jfr också Jes 1:2. I 2 Mos 4:22 kallas Israel Guds "förstfödde son". Enligt 4 Mos 21:29 har Kemosh "sönder och döttrar", men kallas aldrig Moabs "fader".

Am YHWH, ”Guds folk”, är ett trosuttryck. Deboras sång (Dom 5), som är den äldsta detaljerade sången i Gamla testamentet, beskriver denna tro. En grupp bönder som plågades svårt av sina fiender hade redan ”valt åt sig nya gudar”, men sedan samlade de sig och reste sig såsom ”YHWH:s folk” mot fiendernas städer. Invånarna i ett område förbannas därför att ”de ej kom Herren till hjälp”. YHWH:s *am* blir till när folk förstår att de hör samman och ”kommer Herren till hjälp”. Sången beskriver på imponerande vis med vilken makt Gud hjälper dem. YHWH kommer i en stor storm och ”från himlen fördes strid, stjärnorna stred”. Varför Israels Gud inte kallas ”fader” här är lätt att förstå. Det vore för lite. Fadern är bara en bland många i klanen och ofta blir hans söner starkare än han är. När Israel sätter sin tillit till att Herren är ”bland hjältarna” (en möjlig läsning av v 23) får de en hjälp som ingen fader kan ge. Paralleller till den första raden av den kristna trosbekännelsen, där vi bekänner ”Fader allsmäktig, skapare av himmel och jord”, hittar man lättare i många gamla civilisationers folk än i Bibeln.

I kontrast till järnåldersfolken anropades de stora gudarna i främre Orienten och Egyptens statsreligioner, som redan då var uråldriga, som fader och ofta på samma gång som moder: ”himlen och jordens fader”,¹⁰ ”fadern till världens alla länder”; ”fader och moder till allt han har gjort”; ”gudarnas fader”; ”mänsklighetens fader”.¹¹ I sånger kallas världsalltets skapare för den gudomliga fadern och den faderliga och moderliga barmhärtighet med vilken han håller allt vid liv prisas. En sumerisk sång hyllar ”Fadern Nana” (månguden):

”Moderssköte som föder allting,

Nåderike fader som håller hela landets liv i sin hand.”¹²

Även den krigiske skaparguden Marduk kallas för en nåderik fader: ”mild är din nåd och din barmhärtighet är som en faders.”¹³ Hur vi än förstår det idag innefattar ”Fader allsmäktig”, med vilket den kristna trosbekännelsen börjar,

---

¹⁰ Ignace J. Gelb, *Glossary of Old Akkadian* (Chicago, University of Chicago Press, 1957), *abu*.

¹¹ Ernst Jenni, red. *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament (ThWAT)*, (München 1971), *ab*.

Även Zeus kallas ”gudars och människors fader” och ”världsalltets fader”, jfr Platon, *Timeaus* 28c.

Grekisktalande judiska författare talar på samma sätt om Israels Gud, till exempel Josephus, som i *Ant.* 1,20 kallar Gud för *panton pater*.

¹² A. Falkenstein och W. Von Soden, *Sumerische und akkadische Hymnen und Gebeten* (Zürich 1953), 223.

¹³ Denna text från Ashurbanipals tid (samtida med Jeremia) citeras i W. H. Ph. Römer och K. Hecker, *Texte aus der Umwelt der Alten Testaments (TUAT)*, II,5; Otto Kaiser, red. (Gütersloh: Gerd Mohn, 1989), 754.

också Guds mäktiga godhet genom vilken alla skapade ting och varelser till sitt inre är förenade med varandra. I den hedniska fromheten angavs det inte om gudarna såg världen på ett faderligt eller moderligt vis. Lukas låter Paulus tala på samma sätt i Apostlagärningarna. Allt som lever är tryggt, som i modersskötet: "I honom är det vi lever, rör oss och är till" (Ap 17:28).

Det finns bara en text i Bibeln som talar om Gud som världsalltets fader: "Därför böjer jag mina knän för Fadern, han från vilken allt vad fader heter i himlen och på jorden har sitt namn" (Ef 3:14-15).

I många kulturer upprättar fadersnamnet relationer som varar genom åren. Liksom familjefäder vill också de som grundar eller börjar något att deras namn förblir "för evigt". Denna fadersrätt ifrågasätts i Efesierbrevet 3:14. Den som hyllar Gud som fader erkänner att i alla stammar som nämns efter sina fäder är det bara världens ende fader som ihågkoms.¹⁴

Efesierbrevet 3:14 är det enda bibelord som inte följer den linje Jeremia angav, han som var den förste i Bibeln att tala om Gud som "fader". För honom var "fadern" inte ett ursprungsbegrepp, utan ett hoppets ord som gav nytt liv åt Israels tro såsom "YHWH:s klan". Senare stämmor i Bibeln talar också på detta vis. Vad de söker efter i Gud är inte världsalltets fader eller den som ger namn åt alla fäders stammar, utan "vår Fader" - fadern till den lilla grupp de tillhör.

Gud vår Fader

Jesus talar inte om Gud som världens fader. I bergspredikan säger han att det är "er fader" som "låter sin sol gå upp över onda och goda." Hela världens Herre är fader till den lilla grupp som Jesus hade samlat omkring sig. Liksom andra judiska lärare på sin tid lärde Jesus sina lärjungar att säga "vår fader" när de vände sig till Gud. Det är uppenbart i Paulus brev hur naturligt det var för de tidiga kristna församlingarna att tala om Gud som sin fader. I sina hälsningar säger aposteln vanligen "vår fader".¹⁵

---

¹⁴ Ef 3:14 gör en tanke som hade konkret betydelse i Korints gruppkonflikter universellt gällande. Olika grupper där uppkallade sig efter Paulus, Apollo, Cephass och Kristus. Paulus förkunnar självsäkert att församlingen inte har "många fäder", för han ensam har "fött" den (1 Kor 4:15). Samtidigt uppmanar han dem till att inte kalla sig efter någon, för församlingen är "Guds åker", "Guds byggnad" och "Guds folk".

¹⁵ Jesus säger "er fader" i Matt 5:16, 45, 48, 6:1, 8, 14, 32 och "vår fader" i Matt 6:9. Paulus talar om "vår fader" i Rom 1:7, 1 Kor 1:3, 2 Kor 1:2, 6:18, Gal 1:3 med flera. I Jes 63:16, 64:8, Tob 13:4 kallas Gud "vår

Det är begripligt att Jeremia inte tog över föreställningen av Gud som alltings fader. I Jeremias tid hade folket förlorat allt det som gjorde att de kunde betrakta sig som ett folk. Återstoden av Israel måste fråga sig om den gamla trosartikeln angående "YHWH:s klan" fortfarande gällde. När den fördes vidare krävde denna tro att folket och Gud hjälpte varandra, som man gör i slakten. Men hur skulle folket, som hade fallit offer för stormaktspolitiken, kunna hjälpa sin Gud? Det skulle ha varit orimligt att sätta upp motstånd på samma sätt som Israels bönder en gång hade gjort. Jeremia finner en mera passande bild i det dagliga familjelivet. Föräldrarna är hjälplösa offer för sin sorg när de inte kan trösta sitt lidande barn, därför att barnet vägrar att komma till dem. Israel behöver bara komma till YHWH:s hjälp såsom varje barn kan. "Gråtande skall de komma" - så börjar de faderliga orden i Jeremia 31:9.

Även Jesus och de tidiga kristna församlingarna svarade med orden "Gud, vår fader" på sin tids upplevelser, när det verkade som om Guds folk höll på att splittras i små grupper. Den lilla skaran av Jesu lärjungar såg sig själva som en grogrund för spirande rättvisa och fred där Guds folk kunde förnya sig själv. Jeremia hade på sin tid rått de landsflyktiga att söka efter en ny början på Guds folk i sina familjers vardagsliv.

På Nya testamentets tid hade de vanliga familjebanden blivit mycket mera grundligt fördärvade. Även om det hände att en "far och hela hans hus" tog emot tron var det människor som stod utanför alla familjestrukturer som sällade sig till Jesu lärjungaskara. Jesus talar därför om lärjungarna som en ofullständig familj som får en fader enbart i Jesu fader.

Familjeromantiken söker frälsning i den sunda familjen, men detta var fjärran från Jeremia. Han använder inte sina bilder av Guds faderskap till att framställa ett förvandlat familjeliv. Snarare betraktar han med kritisk blick en vardagsreligion där man personligen anförtror sig åt en Gud som man kallar "min fader".

---

fader". Judiska böner, vars grundläggande form kom till före Jesu tid, kallar Gud "vår fader, vår kung" (jfr Pnina Navé-Levinson, *Einführung in die rabbinische Theologie* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1982), 49-50.

Gud, min fader

Personnamn är det äldsta skiktet i Gamla testamentet där Gud kallas ”fader”. Det mest bekanta är ”Abraham”, som betyder ”fadern är upphöjd”. Många andra människor i Israels tidiga dagar bär sådana namn. Härigenom fortsatte det unga Israel en tradition som redan hade funnits i Egypten, Mesopotamien och Kaanans stadsstater. Precis som i Israel prisade de hedniska namnen en guds eller gudinnas styrka och vänskap.

Semitiska egennamn från Israels bronsålder och tidiga järnålder vittnar om en folklig fromhet där man anförtror sig till en gudom som till en släkting.¹⁶

Abraham/Abram	- Fadern är upphöjd	
Ahiram	- Brodern är upphöjd	- Kung i Byblos, 1000-talet f. Kr.
Amram	- Farbrodern är upphöjd	- Moses far
Ammiel	- Gud är farbror	- Batsebas far
Joab	- YHWH är fader	- Davids härförare
Abishai	- Fadern har kommit	- Joabs bror
Ahijah	- YHWH är broder	- Salomons minister
Abinadab	- Fadern är storsint	- En icke-israelit (2 Sam 6)
Ahimelek	- Brodern är kung	- Präst på Sauls tid
Abiatar	- Fadern äger överflöd	- Ahimeleks son
Abimelek	- Fadern är kung	- Kung i Tyros, 1300-talet f. Kr.
Abimelek		- Prins i Sikem (Dom 9)
Ahinoam	- Brodern är behaglig	- Davids hustru

---

¹⁶ Jfr H. Ranke, *Die Ägyptische Personennamen* (Glückstadt, 1952), 2:174, 251, 252, F. Gröndall, *Die Personennamen der Texte aus Ugarit* (Rom, 1967), 54, 55, 86, 109 och J. J. Stamm, *Die Akkadische Namengebung*, *Mitteilungen der vorderasiatisch-ägyptische Gesellschaft (MVAG)*, 44 (Leipzig, 1939), 312. Se också ThWT (fotnot 12).

Abigail   - Fadern gläder sig   - Davids hustru

Samt många fler.

Genom sådana namn satte föräldrarna sitt barn under en guds eller gudinnas beskydd, och den som bar namnet var helgad till gudomen. Under 1000-talet f. Kr. dikterade en man som helt klart redan var familjefar ett brev för sin slav. Brevet riktade sig till hans personliga namngud:

”Säg till min fader guden det följande: ’Varför gjorde du inget för mig? Jag vill se ditt ansikte och kyssa dina fötter! Se också till min familj, se på dem, både stora och små!’”¹⁷

I Ugarit fanns det namn som ”Herren är min moder” eller ”Astar (guden) är moder”.¹⁸ Kanske någon därigenom anförtrodde ett barn vars mor hade dött till en gud som för honom eller henne var den mest älskade. Men namnen vittnar om att man i det tidiga Israel kunde föreställa sig Gud enbart som en manlig släkting, som fader, broder eller farbroder. Bara för den sakens skull är det bra att fromheten som kommer till uttryck i dessa namn inte var direkt verksam i Bibeln.

Seden att ge barnen namn efter släktingar försvann efter Davids tid. Barnen började få bönenamn, som till exempel Jeremia, ”Gud har upphöjt”. Dessa namn ger dock uttryck för ett enkelt hopp om en vänlig gud som tänker på den enskilde, som ”skänker gåvor, känner igen, älskar, hjälper, räddar...” Löftet Jakob gav när han måste lämna sitt hem och sin familj visar också på en fromhet som väntar sig praktisk hjälp från Gud i vardagsbekymmer. ”Om Gud ... ger mig bröd att äta och kläder att ta på mig, och jag kommer tillbaka till min fars hus i frid...” (1 Mos 28:20-21). Efter att ha lyckligen ha kommit hem lovar Jakob att visa sin tacksamhet genom att bygga ett tempel. Även om de som har satt samman Jakobsberättelsen inte förkastar denna fromhet, så sätter de den flyende Jakobs trösterika möte med Gud i kontrast till hans skrämmande upplevelse när han återvänder hem. Under en hel natt kämpar Jakob med en man som inte ger sig tillkänna och i gryningen sänder iväg honom både välsignad och sårad (1 Mos 32). På samma sätt är Jeremia noga med att beskriva den Gud som är bekant med fädernas vardagliga

---

¹⁷ TUAT 5:572 (se fotnot 14 härövan).

¹⁸ F. Gröndall, *Personennamen* 46,90.

glädjeämnen också som den Gud som är ofattbar. Till de landsflyktiga skriver han att det är "härskarornas Gud" som kan föreställa sig hur fäderna på nytt skall få mod. I sina uttalanden om Gud som fader tänker han emellertid på mysteriet med Israels historia, detta folk som sedan urminnes tider har påverkats av Guds längtan efter att kallas "min fader" (Jer 3:4).

Traditionerna om Jakob är mycket friare och naturligare än Jeremia när det gäller att tillfredsställa behovet av begripliga tecken på Guds närhet. Enligt Första Mosebok 28:18 helgade Jakob den sten vid vilken Gud hade uppenbarat sig för honom och kallade den "Guds hus". I Israel liksom i besläktade folk var stenar och träpålar de enkla tecken på "Guds hjälpande närvaro" som alla hade råd till. Men Jeremia förkastar det slags fromhet som menar att Gud är lika tillgänglig som en sten när man kallar honom "min fader":

"De som säger till trästycket: 'Du är min fader', och till stenen: 'Du har fött mig'" (Jer 2:27).

Gud såras i djupet av sin dolda längtan när Israel bara bryr sig om honom så länge han framstår som en medgörlig fader eller moder som kan bli utnyttjad.

Matteus 6:32 - er Fader vet att ni behöver allt detta

Även den bästa fromhet kan gå snett och reducera Gud till ett verktyg. På Jesu tid var det inte sten och trä som användes fel, utan ett slags bön. I psaltarpsalmerna vittnar bedjande människor offentligen om att Gud har hjälpt dem, så att hela folket kan enas i lovsång av Gud.¹⁹ På Jesu tid måste det ha funnits människor som på detta sätt ville visa att de var goda medlemmar av Guds familj som visste precis vad "vår fader" gör. I gensvar till detta avstår Jesus vid ett tillfälle från att kalla Gud "er fader": "Be till din Fader i det fördolda. Då skall din Fader, som ser i det fördolda, belöna dig" (Matt 6:6). Gud är inte fader bara för lärjungaskaran. Även för den enskilda personen är Gud "din" fader. Det bästa av den gamla familjefromheten finns i detta Jesusord, det vill säga individens personliga förbindelse med Gud, som han känner väl.

---

¹⁹ Jfr Ps 22:25, 35:18 m. fl.

Något annat som ingår i denna vardagsreligion dyker upp i bergspredikan: tron att Gud tar hand om människans enkla behov. I detta sammanhang hade Jeremia, med sitt högtidliga namn på Gud, ”härskarornas Herre”, påmint om att Gud som är så nära också är ofattbar. Jesus kallar Gud ”Fader”, men också han förkunnar den ofattbare Guden:

”Gör er därför inte bekymmer och fråga inte: ’Vad skall vi äta?’ eller: ’Vad skall vi dricka?’ eller: ’Vad skall vi klä oss med?’ ... Er himmelske Fader vet att ni behöver allt detta. Nej, sök först Guds rike och hans rättfärdighet” (Matt 6:31-32). Jesus får allting att stå på huvudet. Den himmelske fadern tar hand om hemmafruns bekymmer och i sin tur ger han människan i uppgift att ta hand om Guds rike och hans rättfärdighet. Viktiga röster i Gamla testamentet förkunnar att lagen visar rättfärdighetens väg. Å andra sidan är en betydande del av Jesu budskap detta: gör Faderns vilja. Det följande stycket tar upp frågan om vad dessa två bud har gemensamt och vad som skiljer dem åt.

3. FADERNS VILJA: GUDS LAG

Matteus 21:28-29 - en liknelse om faderns vilja

När en far sänder sina söner till vingården säger en av dem ”ja”, men går inte dit, medan den andre säger ”nej” och hans far accepterar det. Denne far verkar inte ha mycket auktoritet. Men den andre sonen ångrar sig och går till sist till vingården. Liknelsen slutar med en fråga som till att börja med verkar lättbesvarad: Vilken av de två gjorde faderns vilja?

Vad var det emellertid som fick den andre sonen att göra faderns vilja till sist? Var han bekymrad över vingårdens förfall? Ville han bespara sin far besvär? Ångrade han att han hade gjort sin far besviken? Liknelsen säger inget om det. Man bör också minnas att den som säger ja är den äldste sonen, som en dag kommer att äga allt hans far nu har, medan den yngre sonens enda rättighet är att bo hos brodern. Han utför därför ett arbete som är mera till broderns förtjänst än till hans egen.

Liknelsen gör det lättare att förstå ett svårbegripligt löfte. Enligt Jeremia 31:33-34 skall Gud i det nya förbundet skriva Guds lag i människornas hjärtan. Hur skall detta ske? Liknelsen förklarar det på två sätt. Faderns vilja

finner resonans i sonens hjärta, och de som lyssnar måste avgöra i sina hjärtan vad detta är för slags resonans. Är det hans sonliga kärlek, hans ansvar för arvedelen eller storsinnet med vilken han tar på sig ett ansvar som i minst lika hög grad tillhör hans bror?

Gamla testamentet talar inte om "faderns vilja", utan om Guds lag. Gud mötte inte Israels folk på Sinai som en fader, utan som en som ger rätta regler för livet. Men Jesus var inte den förste som talade om Gud som fader i den gudomliga lagens sammanhang. Fyra texter i Gamla testamentet föregick honom.

Femte Mosebok 1:31 - Fadern leder sonen till platsen för lagens förnyande

När de stod inför Israels nära slut förnyade lagens lärare i Femte Mosebok lagen från Sinai. Det är karakteristiskt att Femte Mosebok framställs som Moses avskedstal innan han, som så många av de landsflyktiga, måste dö utanför landets gränser. Boken börjar med en predikan som beskriver resan från Sinai till denna ort för lagens förnyande som en färd "genom hela denna stora och fruktansvärda öken" (5 Mos 1:19). Förkunnaren lägger till: "som ni har sett." I detta direkta tilltal återspeglas chocken av Judas fall som ännu var levande för dem. Predikaren riktar sig till människor för vilka världen har blivit en hotfull "öken".

Strax därefter tycks predikarens bild av färden genom öknen bli till en idyll: Gud bär Israel genom vildmarken som en fader bär sitt barn. Författaren varnar mellertid att bilden skall föreställa en stridande Gud. Gud "stred för er" i Egypten, säger han. Han gjorde det också i öknen "som ni har sett". Allt detta verkar lite väl idylliskt. I den "öken" som upplevdes av dem som hörde predikan hade Gud sannerligen inte stridit för dem - han hade låtit dem gå under. Men förkunnaren fortsätter:

"Och i öknen ... såg du hur Herren, din Gud, bar dig, så som en man bär sin son, hela den väg ni vandrade tills ni kom till denna plats" (5 Mos 1:31).

Predikanten växlar mellan "du" och "ni" och gör det på betydelsefulla ställen: "din Gud" påminner om den enkla, vanliga fromhet i vilken den enskilda personen ser Gud som en faderlig beskyddare. Guds kamp behöver inte vara något särskilt. Den kan också bestå i just detta - att folket överlever "öknen" och sedan, som Guds folk, på nytt tar emot Guds lag.

Med bilden av fadern som bär sin son tolkar författaren en andra del av sin ökenberättelse. I början hade han sagt att Mose inte ”ensam kunde bära” folkets ”bördor och tvister” (1:12). I gensvar till detta utsåg folket domare som hjälpte Mose (1:16). I goda tider skall ingen behöva bära bördan ensam. Det var för mycket, till och med för Mose. I hemska tider, när folket inte klarar av att hålla sina liv i ordning, kan de emellertid lita på att Gud skall bära dem som ett barn.

Jeremia hade förkunnat att det redan var tillräckligt om Israel kom till Gud som ett barn som gråtande kommer till sin far. Folket som beskrivs av predikaren i Femte Mosebok litade inte alls på Gud. De hade förlorat allt hopp i öknen. Vid ett annat tillfälle, när de ville tvinga fram ett gott slut, hade de misslyckats helt. Folket till vilken predikan riktade sig var också bekant med de två möjliga följderna. Israel klarar faktiskt inte av det samarbete som krävs av ett barn som söker sina föräldrars hjälp. Ett litet barn kan inte göra något alls och Gud måste bära det, men han bär det till platsen för lagens förnyande. När det behövs gör Gud som fadern till ett litet barn, men bara för att på nytt kunna bli laggivaren som leder ett moget folk till att välja representanter som skall bära dess bördor. Förkunnaren drivs av frågan hur Gud skall kunna skapa ett folk av sitt eget val när folket inte förmår göra sin del. En underlig dikt som skrivits in i Femte Mosebok 32 och framställs som en sång av Mose tar upp samma fråga.

Femte Mosebok 32:6, 11 - Israels skapare betar sig som en örn

En del av sången i Femte Mosebok 32: 7-11 berättar hur Israel inte bryr sig om Gud, fast han har blivit utvald och fått gåvor. Berättelsen har två ramar. Den första delen av den innersta ramen berättar om Gud som fader:

”Är han då ej din fader som skapade dig, han som danade och formade dig?” (5 Mos 32:6).

Den sista delen av ramen (5 Mos 32:18) talar om Gud som en moder som har fött Israel med smärta.²⁰ I den yttre ramen klagar skalden över hur meningslöst det är för Gud att vara både fader och moder till detta folk. Guds

---

²⁰ Äldre översättningar av 5 Mos 32:18 hade fadern som ”avlade”, men det är troligare att versen borde behålla den moderliga bilden. Bakom orden ”klippan som födde dig” finns samma bild som i Jer 2:27: ”(de säger) till stenen: ’Du har fött mig.’” Den underliggande bilden kan vara av en klippan från vilken vatten kommer. Jfr Jes 51:1, där urmodern Sara kallas ”klippan ur vilken ni är uthuggna”.

barn har ”handlat illa mot honom” och i sin tur ”förkastade” han dem (5 Mos 32:5, 19).

I antikens stora civilisationer kallades den skapargud som håller allt vid liv för fader eller moder. Allt ryms inom hans godhet och inget kan finnas till utan honom. Diktaren kan också ha tagit föreställningen om fader-moder Gud från den vardagsreligion som kommer till uttryck i många egennamn, för skapelsemotiv finns med här också. Hi-Bani, ”min Gud är mitt upphov”, hette en man i Mesopotamien. Goden i Lagash (omkring 3000 f. Kr.) bad till en gudinna i sin stad:

”Jag har ingen moder, ty du är min moder; jag har ingen fader, ty du är min fader.”²¹

Vad Femte Mosebok 32 säger om barnen till den faderlige och moderliga Gud skulle emellertid ha varit lika otänkbart i den folkliga religionen som i den gamla världens stora religioner, nämligen att Gud lider därför att hans söner och döttrar har övergivit sin Gud och smutskastat honom.

Poeten har sina egna skäl till att ta upp de urgamla bilderna av Gud som skapare och moder och fader som var så älskade i den tidens värld. Israels historia visar honom att Israel inte har någon inre trygghet i sig själv och att det bara är ursprunget i Gud som ger honom stabilitet. Gud som födde fick med all sin kraft Israel att komma till världen och som Israels skapare är Gud inte den som härskar över folket. Han har med möda ”danat” och ”upprättat” folket. Gud har gjort en stor ansträngning för att skapa detta folk. Skulle allt detta vara förgäves?

Det är denna fråga som får diktaren att dra uppmärksamheten till Gud inte bara som skapare, utan också som fader. Han vill förbereda fadersbilden som kommer att framträda mitt i den historiska berättelsen för att visa hur Israels ursprung fortsätter att påverka dess historia. Bilden av Gud som en örn är anmärkningsvärd. Örnen puttar ut sina små ur boet så att de lär sig flyga, men är alltid redo att fångar upp den som tappar kraften.²² Gud är skaparen i

---

²¹ A. Falkenstein och W. Von Soden, *Sumerische und Akkadische Hymnen und Gebete* (Zürich, 1953). I akkadiska egennamn har *abu* (fader) och *banu* (upphovsman) samma betydelse. Jfr ThWAT, artikel *ab* (som i stycke 2, nr. 2). Också Israel bad: ”Redan i moderlivet var du min Gud” (Ps 22:10).

²² Det är bara i 2 Mos 19:4 som en liknande bild finns. Gud har ”burit” sitt folk ”på örningar” till Sinai. Förmodligen citeras där 5 Mos 30:11 i förkortad form. Gud vill att hans ansvarsfulla söner och döttrar ”flyger” av egen kraft. Därför tar Gud Israel till Sinai, lagens ort.

verket, den födande modern. Som en fågel månar om sina ungar fortsätter Gud i sin ansträngning att lära Israel flyga som en örn. Israel puttas ut i historiens osäkra tillvaro som en växande fågelunge ur boet. Men Gud som skjuter ut honom har samma hopp som fäderna i Israel som behövde söner som kunde stå vid deras sida som bröder. Gud hoppas på ett starkt, oberoende folk. Språket och bilderna i Moses sång är unika i Bibeln, men budskapet i hans faderliga ord är inte annorlunda än det som förkunnas av den som predikar i Femte Mosebok 1, nämligen att Gud är fader för att Israel skall lära sig att ta ansvar för sig själv.

Poesin i Jesaja 63:15–64:12 utgår också från tanken på Gud som fader i avsikt att betrakta frågan om Israel någonsin kommer att kunna leva enligt Guds lag. Det är en lång klagosång som skalden lägger i folkets mun. I motsats till Moses sång hänför dess ”fadersord” till välbekanta begrepp och ibland ordagrant till äldre bibeltexter.

Jesaja 63:16 och 64:8 - Israels yttersta hopp ligger i dess skapare och fader

”Du är ju vår Fader. Abraham vet inte längre av oss, Israel känner oss inte. Men du, Herre, är vår Fader. Vår återlösare av evighet är ditt namn. ... Men Herre, du är vår Fader. Vi är leret, och du är den som danat oss, vi är alla verk av din hand.”

Klagans motiv är templets vanhelgande. Det kan inte avgöras exakt vilken händelse avses, för mer än något annat klagar Israel över sin egen inre situation. På grund av sin inre skuld känsla har de inte längre någon livskraft: ”Vi kommer alla att vissna som löv. Som löv förs bort av vinden kommer vi att föras bort av våra missgärningar” (64:6).

I två omgångar kallas Gud ”vår Fader”. I det första, tvåfaldiga ropet på fadern förändrar diktaren två av Jeremias uttryck. Guds ord i Jeremia 31:20 visar till vilken grad Israels elände bekymrar Gud. Här riktar folket samma ord till Gud: ”Var är nu din nitälskan och din väldiga kraft, ditt hjärtas medkänsla och din barmhärtighet?” (63:15). Svaret ges av folket självt. I vilket fall har de fått det av traditionen. De citerar Guds ord i Jeremia 31:9: ”Jag är en fader för Israel” (jfr Jes 63:16). Ur Jeremias tröstande löfte har det kommit en anklagande fråga. När kommer Gud äntligen att uppfylla löftet?

Strax därefter upprepar författaren ropet till fadern, men först anspelar han på andra, välkända profetord. Israel hade redan en gång skjutit över skulden för förlusten av sin politiska frihet på sina fäder, som hade förstört varje tillfälle de hade fått att leva rätt. På samma vis föredrar många att skylla sina misslyckade liv på sina föräldrar snarare än att själva ta ansvar. Profeterna hade förbjudit folket att tala på detta sätt. I Jesaja 63–64 föreställer sig diktaren att folket har förstått denna varning. Mitt emellan sina rop på Gud som fader talar de om sina mänskliga fäder: ”Du är ju vår Fader. Abraham vet inte av oss längre, Israel känner oss inte. Men du, Herre, är vår Fader.”

När ropet ”fader” kommer tillbaka är det inte någon enkel upprepning. Det har fått en ny mening efter påminnelsen om det förflutnas fäder. Dessa fäder är döda och det är meningslöst att skylla på dem. Men också Israel, som driver i vinden som ett torrt löv, är alltför svag för att bära sin egen skuld. Det enda som återstår att göra är att skjuta över skulden till den levande fadern som ger dem mod, till Gud. Ur anklagelsen kommer ett rop av tillit.

Mot slutet av sången kallar folket på nytt Gud för ”vår” fader, också denna gång som ett uttryck för tillit: ”Herre, du är vår Fader. Vi är leret och du är den som danat oss, vi är alla verk av din hand” (64:8). Israel vill inte vara annat än material i Guds händer. Är inte en sådan tillit lite för enkel? Har diktaren glömt att Gud vill skapa ett moget folk efter sitt eget val?

Det finns fäder som betraktar sina barn som ”råmaterial” som behöver knådas till rätt form. Det blir uppenbart hur långt fjärran från denna gudsuppfattning diktarens avsikt befinner sig när man också hör, mitt i dessa verser, en äldre text som har omformats. Den här gången är det deuterio-Jesaja som talar, landsflyktens profet:

”Säger leret till den som formar det: Vad gör du? Säger ditt verk: Han har inga händer? Ve den som säger till en far: Vad avlar du? Och till en kvinna: Vad föder du fram?” (Jes 45:9-10).

”Ve” var ett utrop som användes vid dödsklagan. Människor som undrar varför de avlades kan redan sörjas som döda, säger profeten. Med dessa ord reagerar deuterio-Jesaja på vad han hade upplevt med de andra som led i Babylon. Han hade förkunnat för de landsflyktiga att Gud skulle skapa ett nytt folk åt sig, men de ansåg att detta var nonsens. Om Gud vill ta Israels liv,

varför måste det göras via den plågsamma omvägen över förstörelse och deportering? Profeten svarar på detta med klagan över de döda. Med andra ord: om återstoden av Israel inte kan ta emot den nya början som den är given, utan klagar på lermakargudens klumpighet, då är Israel verkligen död.

I Jesaja 64:8 blir veropet till ett uttryck för tro. Gud är en lermakare för vilken ”vissnade löv” är lera som kan formas. I detta finns ett sista hopp för det skuldbelastade folket. Att ty sig till denna skapare som till en fader är det enda tänkbara stöd som Israel fortfarande har.

De allvarliga lekar som den skriftlärde diktaren leker med traditionella texter är inte lätta att förstå. I en svår värld är det emellertid lättare att komma fram på gudssökandets vindlande vägar än på den överförenklade Gud-faderföreställningens slippriga vägar, där tron lätt slinter och faller. Ett exempel på överdrivet förenklade finns i ordet om faderskap i Malakis bok.

Malaki 2:10 - Har vi inte alla en fader?

”Har vi inte alla en enda fader? Har inte en enda Gud skapat oss? Varför handlar vi då svekfullt mot varandra och kränker våra fäders förbund?” (Mal 2:10). Liksom andra före honom säger Malaki att Gud är fader och skapare för Israel och för ”oss alla”, och ändå menar han med detta bara hälften av Israel, nämligen männen. Hur kan det vara så?

På Malakis tid levde de judar som hade återvänt från landsflykten ett fattigt liv i Jerusalem. Många fruktade att den lilla skaran skulle förlora sin identitet, därför att många män hade främmande hustrur som uppfostrade sina barn med sitt eget språk och sina egna seder. En ingående beskrivning av detta avslutas med beröm för de män som går med på att skiljas: ”Alla dess hade tagit främmande kvinnor till hustrur. Bland dem fanns kvinnor som hade fött barn” (Esra 10:44).

Fäder lämnar sina barn. Det framgår inte om de gav sina hustrur tillräckligt att leva på. Legenden om Abraham i Första Mosebok 21 visar hur lätt en man kunde frigöra sig från sitt ansvar, men den säger också att Gud märker när det av fadern förkastade barnet gråter. Med tanke på denna äldre text bör Malaki 2:10 ifrågasättas. Föreställningen om Guds faderskap missbrukas när den

används till att fostra en ”broderskapskänsla” som utesluter kvinnor och barn helt enkelt därför att de är utlänningar.²³

Att man bekymrar sig för Israels överlevnad är begripligt, men kan man kalla på Gud Fader för att uppmuntra till en broderlig trofasthet som tar sig uttryck i att man sviker sin hustru? Malaki 2:10 bekräftar med vilken självklarhet Israel förutsatte att var och en som kallade Gud fader måste bevara sin arvedel och sitt folk, men versen visar också hur lätt en god avsikt springer fel när den blir alltför självklar.

Än en gång liknelsen om ”faderns vilja”

Det är inte bara av en händelse som liknelsen detta avsnitt började med handlar om arbete i vingården. ”Guds vingård” har sedan urminnes tider varit ett uttryck för Israel. Jesu ord om ”faderns vilja” förnyar tanken att Gud som ”fader” vill hjälpa sitt folk till att bära ansvar för sig själva. Bland människorna är det inte alltid så att de som lever på samma faders arv kommer överens, men om det inte finns någon ”broderlig” solidaritet i en grupp arvtagare, så går arvet till spillo. I Malaki 2:10 trivialiseras och missbrukas denna föreställning om folket. Jesu liknelse ger den en ny glans. För faderns skull utför den yngre sonen ett arbete som kommer att vara till större nytta för den äldre sonen än för honom själv.

Jesu särskilda budskap speglas i detta, nämligen att det är den som är mindre gynnad av lagen som gör faderns vilja. Också här ger Jesus ny kraft åt gamla föreställningar om Guds folk. Enligt de gammaltestamentliga texternas vittnesbörd bör även de av lagen mindre gynnade - kvinnor och barn - ta del i undervisningen av lagen och gudstjänsterna. Jesus gav starkt stöd åt detta tänkesätt. Han riktade uppmärksamheten mot sådana som hade lämnats vid sidan om, därför att de inte uppfattades som viktiga för ”Guds arvedel”. Det kunde förefalla rimligare att de starka, de som ”bär folkets bördor”, skulle stå i centrum, men Jesus varnar för att betrakta självklara saker av detta slag som alltför självklara. Hur han gör det i sitt budskap om faderskapet skall vi betrakta i det följande avsnittet.

---

²³ Berättelsen i 1 Mos 38 beskriver till exempel med vilket mod Tamar, den kananeiska kvinnan, räddar sitt och hela stammens liv. Malaki förvränger henne till ett avskräckande exempel.

4. HERRENS BÖN: ETT VITNESBÖRD OM JESU BUDSKAP OM FADERN

Barnens bön till en ofattbar Gud

Att Jesus levde med Gamla testamentet som sin skrift kan också märkas på hans budskap om Fadern. Jeremia hade förkunnat hur innerligt Gud längtar efter att Israel med uppriktigt hjärta skall kalla honom fader. Profeten hade lovat att "Israels fader" genast skulle vända sig till det "barn jag gläder mig över", så snart barnet ifråga ber om viljan till omvändelse. Jesus undervisar sina lärjungar vad de kan göra för att Guds längtan och löfte skall uppfyllas. De skall kalla Gud "fader" och tala med honom som små barn förmodligen oftast gör med sina föräldrar, det vill säga i klart uttalade, direkta önskemål.

Vad man ber om i Herrens bön är emellertid inte barnsliga önsknings, utan svåra problem som gör det nästan omöjligt att tro på Guds faderliga kärlek. Om rättfärdighet och fred hör till Gud, hur kan då orättvisa och krig råda? Om Gud vill att folket skall vara fritt, varför utför han då inte den gudomliga viljan mot alla de makter som förslavar dem utan minsta hopp? Hur kan det vara så att de som låter sig ledas av Gud kan hamna i frestelse? Jesus förvandlar olösbara frågor till barns önskemål.

Lukas låter Herrens bön följas av två liknelser som illustrerar denna svåra lära på ett enkelt sätt. Den första berättar om en far som för en väns skull stör sina barns nattsömn. Gud är som en som är villig att uppoffra sina barns nattsömn för en väns skull. Det andra stycket vågar göra ännu djärvare liknelser: "Finns det bland er någon far som skulle ge sin son en orm när han ber om en fisk, eller en skorpion när han ber om ett ägg? Om ni som är onda förstår att ge era barn goda gåvor, hur mycket mer skall då inte er fader i himlen ge den Helige Ande åt dem som ber honom" (Luk 11:11, se Matt 7:11).

Ärt onda män goda fäder? Författarna till Gamla testamentet har funderat över denna fråga, alltifrån exemplet med mördaren och stadsgrundaren Kain. Jesus väljer ett mycket mindre komplicerat exempel. Även vardagslivets enkla ting är tecken på att Guds faderliga godhet är något man kan lita på, också när Gud verkar vara som "en av er". Jesu budskap om Fadern är svårt, därför att det inte slätar över trons svåra frågor. Det är enkelt som ett barn, därför att Jesus

talat om "Fadern i himlen" som den nära Gud som vem som helst som lever på människors vis kan finna.

Ansvariga människors barnlika önskningar

Ett av böneämnena i Herrens bön liknar ett barns önskan också till innehållet. Endast barn som är väl omhändertagna kan tillåta sig att inte tänka längre än på brödet de behöver just nu. Vuxna måste tänka också på dem som inte kan planera för sig själva. Men Jesus är särskilt mån om att de som bereder sig på att ta ansvar också lär sig just denna bön. Varianten på detta tema från bergspredikan understryker också detta. De troende kan låta den himmelske Fadern ta hand om det som rör ätande och drickande "och alla dessa ting", och i stället själva sköta det som bara Gud kan göra, nämligen ansvaret för Guds herradöme. Jesus drar till det yttersta Gamla testamentets "undervisning för fäder", med andra ord Guds hopp om att ha starka söner. Går han inte för långt? Kristendomens historia uppvisar skrämmande exempel på vad människor är redo att göra när de tror att de måste handla i Guds ställe. Bönen om bröd sätter upp hinder för denna frestelse.

Denna begäran är en vändpunkt i Herrens bön. Å ena sidan inleder den ett nytt stycke. Efter de stora böner om "ditt namn, ditt rike" och "din vilja", betraktar bedjarna sina egna liv. De tänker på "vårt bröd", "våra skulders" förlåtelse och ber att Gud inte skall inleda "oss" i frestelse. I den sista bönen blir det klart vem det är som säger "vi" och "oss". Det är de som låter sig ledas av Gud på livets väg. Det kan hända dem att Gud "inleder dem i frestelse". Det kan hända dem liksom det hände Abraham, som bara förstod en sak, nämligen att lyda Gud, och som skulle ha behandlat sitt barn på ett omänskligt sätt om inte Gud hade räddat honom från det värsta. De extrema krav som livet med Gud ställer på en kan leda till frestelsen att underskatta vår gemensamma mänsklighet i all dess enkelhet. Därför undervisar bönen om brödet lärjungarna att sälla sig till vanligt folk. De bekänner att samma svårigheter som kan få andra på fall kan få dem på fall också.²⁴

Å andra sidan hör alltså bönen om brödet till den andra delen, där Herrens bön talar om människans sorgliga tillstånd. Men den hör också till den första

---

²⁴ På vilket fasansfullt sätt total fattigdom kan förvandla människor beskrivs av ett motiv från gammaltestamentliga förbannelsetexter. Hungriga mödrar och fäder förtär sina barn och barnen förtär sina föräldrar. Jfr 2 Kung 6:28-29, 5 Mos 28:53-57, 4 Mos 26:29, Jer 19:9, Hes 5:10, Klag 2:20, 4:10.

delen. Det finns ingen räddning undan det onda annat än genom bönera som följer, för här liksom i de inledande bönera handlar det om Guds goda gåva. Jesus sätter det barnlika hoppet om bröd på samma nivå som de stora bönera som når bortom människans begränsningar och ber om helgandet av Guds namn och hans rikes tillkommande.

Här visar det sig ännu en gång var Jesus börjar när han förnyar tanken på Guds faderskap: med de små och svaga människorna. Av det skälet vänder han upp-och-ned på ett gammalt bibliskt motiv. Förkunnaren i Femte Mosebok hade sagt att Gud bär folket som ett barn, så att de kan komma dit där de kan lära sig att ta ansvar för sig själva. Jesus undervisar dem som bär ansvaret för Guds rike att denna alldeles för svåra uppgift bara kan lyckas om de sköter den som barn. Det viktigaste för barn är livsglädjen. De begripår inget av pengar, makt och offentlig prestige. När någon genom sina ansträngningar för Guds rikes skull får ut mer än vad ett barn behöver för att behålla livsglädjen, då kan han eller hon inte riktigt delta i bönen om det dagliga brödet.

Fadern som är redo att förlåta

I Herrens bön verkar begreppet om en faderlig Gud nästan försvinna bakom föreställningen om den ofattbare Gud. Det finns bara en mening som inte vädjande ser fram emot en tid då Gud skall uppenbaras i makt, utan riktar sig till ett nu som vi alla kan träda in i: ”förlåt oss ... såsom också vi förlåter dem som står i skuld till oss” (Matt 6:12). Matteus understryker denna mening när han fortsätter efter Herrens bön och säger: ”Ty om ni förlåter människorna deras överträdelser skall er himmelske Fader också förlåta er” (Matt 6:14). Kristna uppvisar ofta en tendens till att räkna med Guds förlåtelse i sin tro och sitt liv, som om det vore något garanterat och förutsebart. Men Matteus ger namnet ”Himmelske Fader” också åt den Gud som är redo att förlåta. Inte heller när människan upplever förlåtelse kan Guds faderlighet mätas med jordiska mått.

För de kristna är ”Fader” praktiskt taget Guds namn, men judarna, som kallar Gud ”vår fader” och ”vår kung”, är mera trofasta föreställningen att fadersbilden inte kan omfatta allt vad Gud står för.²⁵ Väl beprövad judisk

---

²⁵ Se stycke 2, fotnot 16 härövan.

vishet visar sig också i rådet som Jesus Syrak ger till dem som är i svårigheter. De som befinner sig i en livshotande situation på grund av sina fiender eller sig själva bör ropa: ”Herre, fader och härskare över mitt liv” (Syr 23:1, se 51:10).

Människor som i Gud enbart ser en fader utrustad med gudomlig makt kommer i nödens tider att hindras av sin egen föreställning av honom från att söka Fadern i Gud. Varför skulle de anförtro sig till någon som inte hjälper fast han kan? Syrak råder människor i nöd till att se inte bara Fadern i Gud, utan också den Herre från vilken allt liv, med sina höjdpunkter och lågpunkter, måste tas emot som det kommer.

Denna tanke kommer fram i den berättelse som omger ett annat uttalande om fäder som kommer från den judiska visheten. Tobit räddades från skuld och elände och svarade med en lovsång i vilken han tolkar sin personliga historia som en bekräftelse av Israels upplevelse. Han säger: ”Tacka honom, Israels barn, inför alla folk. Han skintrade er bland dem, men där visade han er sin storhet” (Tob 13:3). I stället för meningslös klagan över Israels förskingring bland folken finner vi en insikt som stimulerar till handling. Gud har skintrat Israel därför att han planerade något nytt för dem. Nu kan israeliterna bekänna sin Gud överallt i världen. Tobit fortsätter: ”Han är vår fader. Han är Gud i all evighet” (Tob 13:4). Eftersom den Evige inte kan mätas med mänsklig tids mått kan Israel bekänna att Gud är Fader också i tider då han prövar sitt folk med det onda. Så länge Tobit betraktade sig själv som den ende rättfärdige var han också isolerad i sin familj. Den ende Guden isoleras inte av faderskapet. Guds faderskap förverkligas tvärtom till fullo först när ”Israels barn” bekänner sin Fader både i goda tider och i förskingringen.

Det är från sådana källor som Matteus drar när han efter Herrens bön kommenterar bönen om förlåtelse. Folk blandar ofta ihop förlåtelse med fritagande från allt ansvar för onda gärningar. När resultatet av deras gärningar blir till en svår börda för dem, tror de att de inte har blivit förlåtna. Onda gärningar som har blivit förlåtna fortsätter också att ha dåliga konsekvenser. Den som accepterar denna upplevelse från ”den himmelske Fadern” upplever just därmed vad förlåtelse är, nämligen att det onda förflutna inte längre binder. Även en ursprungligen förskräcklig situation erbjuder vägar som leder till ett gott livssätt. Gud vill, också för den som är skyldig, vara en fader som behöver en duktig ”son” och hjälpare.

Jordiska vishetslärare gjorde ibland en parafra av sådana upplevelser av Gud med hjälp av en bild från den tidens familje- och skolliv, nämligen Gud som ”straffar” den han älskar såsom en far straffar sin son. Det vore bättre att framställa detta på annat vis. I Ordspråksboken 31:1 hänvisas till de kärleksfulla men stränga ord som en mor riktar till sin son. Man kan inte kalla hennes ord för ”straff”, för de utgör en ”tillrättavisning”. Den ”tillrättavisande” Guden rättar dem som till följd av sina livsupplevelser har tappat bort sig.²⁶ Den som tror att det är den faderlige Gud som visar sig även där ens egen eller andras skuld låter känna av sina fruktansvärda konsekvenser befrias från den maniska frågan om vem man skall skylla på och för vad. I stället för självanklagelser och beskyllningar finns det mod att söka nya möjligheter för framtiden.

Lukas förmedlar som den korsfästes ord det som Matteus satte efter Herrens bön: ”Fader, förlåt dem, ty de vet inte vad de gör” (Luk 23:34). Jesus lärde sina lärjungar Herrens bön som en bön som kan sägas av dem som redan har förlåtit sina medmänniskor. I den korsfästes ord framgår det tydligt vad det handlar om, nämligen att villigheten till att förlåta inte är något som krävs i förväg och i beaktan av vilket Gud sedan förlåter. Det är vad den kraftfulle sonen gör för sin fader i avsikt att bevara hans arv. Jesus till och med går i döden för att hans Faders arv inte skall gå förlorat. Det är det alltomfattande arv av Gud som tillfaller hela mänskligheten, också dem som korsfäste honom.

5. GUD, EN FADER MED DÖTTRAR

Ett anmärkningsvärt uttryck i ett av Paulus brev

Det är bara en gång som Bibeln säger att Gud Fader inte bara har ”söner”, utan också ”döttrar”. Stycket där detta sägs, Andra Korintierbrevet 6:16-18, har också en språkform som är mycket ovanlig i Paulus brev. Helt kort är tio eller rentav tolv ord från Gamla testamentet sammanvävda till en citationsfläta. Att sätta samman ord på detta vis uppskattades mycket i Qumran och styckets tema stämmer också överens med Qumranbornas typiska livsstil. De höll sig på avstånd från andra judar och ansåg att ett heligt

---

²⁶ Jfr Ord 3:12, 5 Mos 8:5, 2 Sam 7:14, Heb 12:7.

folk med Gud ibland sig definitivt måste leva avskilt. Ändå kommer dessa verser säkert inte från Qumran, för ingen där skulle ha talat om Guds döttrar. I Qumrans heliga samfund fanns det inte rum för kvinnor.

I Andra Korintierbrevet blir Paulus polemisk gentemot en grupp som hotade att splittra församlingen i Korint. Kanske använde sig dessa människor av just sådana citationsflätor som argument och Paulus, i avsikt att besegra dem med deras egna vapen, gjorde bruk av vad som för honom var en ovanlig framställning för att få församlingen att förkasta dem. Om man betraktar dem i sitt ursprungssammanhang leder de skriftverser han använder bara rent allmänt i samma riktning som hans uppmaningar. De kräver inte att man skall isolera sig från andra, utan talar om Guds närvaro hos Guds folk eller uppmuntrar de landsflyktiga att återvända hem.²⁷

Kanske Paulus anspelar på Jesaja 43:6-7, där Gud genom landsflyktens profet lovar att ”föra hit mina söner fjärran ifrån och mina döttrar från jordens ände, var och en som är uppkallad efter mitt namn.” På så vis förnyar Deutero-Jesaja Jesajas tidigare bekännelse. Också efter förlusten av sin politiska frihet är Israel YHWH:s folk, uppkallat efter det gudomliga namnet. Denna urgamla trosbekännelse talar aldrig om Guds faderskap, och Jesaja 43 gör det inte heller, för Israel hoppas att YHWH skall hjälpa med större kraft än en fader.

I Andra Korintierbrevet 6:18 rungar ett annat ord från Skriften ännu starkare än Deutero-Jesajas löfte till dem som återvänder hem. Gud utlovar gudomlig omsorg av kung Davids son: ”Jag skall vara hans fader och han skall vara min son” (2 Sam 7:14). Paulus omformulerar detta: ”Jag skall vara er Fader, och ni skall vara mina söner och döttrar” (2 Kor 6:18). Detta citat passar knappast ihop med vad som är citatsamlingens allmänna budskap. Det ger inget ytterligare ”bevis från Skriften” på att det heliga folket måste hålla sig avskilt. I själva verket understryker det att flätan kommer från kristendomen. Kristna församlingar tyckte om att anspela på löftet till David, som omnämns ganska ofta i Nya testamentet. Aposteln hade alltså valt ett uttryck som kan ha varit särskilt omtyckt också av korintierna. Paulus förklarar för dem att löftet till David gäller hela församlingen, män och kvinnor. Det framgår tydligt hur djärvt detta var, när man ser vilken mening detta ord annars hade.

---

²⁷ Guds närvaro: 4 Mos 26:11-12, Hes 37:27. Uppmuntran att återvända hem: Jes 52:11, Jer 51:45, Hes 20:34, 41.

Två sätt på vilka Gud är fader till Davids söner

I sin ursprungsform återspeglar denna text Israels erfarenhet. Det är ett ord från Gud till David. Gud ger ett löfte till David om vad han skall göra för hans son och efterträdare: ”Jag skall vara hans fader, och han skall vara min son (2 Sam 7:14). David hade inte lyckats uppfostra sina söner. Gud vill ta Davids plats i den tillrättavisning av hans son som skulle ha varit faderns rätt och skyldighet. När Saul misslyckades hade Israel redan upplevt att Gud också kunde agera som härskare över den utvalde kungen. Vad som emellertid utlovas till Davids son är att Gud skall begränsa den gudomliga makten och behandla honom ”enligt mänsklig sed”, så som en far gör.

I Nya testamentets tid får detta löfte en ny mening. Ledda av två Psaltarpsalmer tillåter sig de kristna att se långt bortom Israels historia. Psalm 2:7 och 89:27-28 visar insikt i vad Gud åtar sig när han erkänner kungen som Guds son och ger honom sons rätt. Liksom en son är ansvarig för sin fars arvedel tar kungen ansvar för allt som hör till Gud, för hela världen. Tidiga kristna församlingar förstod också Andra Samuelsboken 7:14 på detta sätt, alltså som ett löfte om herreskap, och uppfattade det som ett ord som visar på Jesus.

Lukas till exempel kallar David för Jesu ”fader”. Ängeln lovar Jesu moder att barnet skall ärva denne faders rike: ”Herren Gud skall ge honom hans fader Davids tron” (Luk 1:32). Eftersom Lukas inte kan föreställa sig att ett arv kan föras vidare på något annat sätt än genom fadern understryker han att Maria var trolovad till Josef, ”av Davids hus” (1:27). Den manliga leden går från David genom Josef.²⁸

Paulus ger alltså på ett mycket okonventionellt sätt en annan betydelse åt löftet till David i sin citationsfläta. Män och kvinnor är ”söner och döttrar” till vilka Gud överför ansvaret att härska. Paulus måste ha haft goda skäl till att fläta in detta ovanliga citat i de argument med vilka han vill nå sina motståndare i Korint, och även till att ha omformulerat det på ett så påfallande sätt. Det är möjligt att dessa människor inte bara använde sig av en argumenteringsstil som kom från Qumran, utan också försökte utesluta kvinnor från de heligas samfund, enligt den strängt observerade seden i

---

²⁸ Matteus framställer det också så att Jesus blir Davids son genom Josef.

Qumran. I församlingen i Korint, där kvinnor ”profeterade” (1 Kor 11:5-6), kunde sådana krav skapa stor uppståndelse. Paulus var övertygad om att även kvinnor har del i Jesu sonskap från David. Han håller fast vid att bland dem ”som har blivit döpta till Kristus” är det inte ”man och kvinna” som spelar roll (Gal 3:27-28).

Om det inte hade varit för dessa tvister i Korint, som han besvarar med sin ordsamling i Andra Korintierbrevet 6:16-18, skulle inte Paulus ha betraktat det som nödvändigt att säga att Fadern Gud också har starkt stöd i sina döttrar. Annars skulle han ha kunnat vara säker på att inte bli missförstådd när han talade om ”söner” och ”bröder” och också menade kvinnor. Enligt den tidens sed lämnade döttrarna sin faders hus när de gifte sig. Endast bröderna och sönerna var ansvariga för faderns arv. I församlingen var emellertid kvinnor Guds ”söner” som inte behövde lämna huset och som hjälpte till att bära ”brodersansvaret”. Paulus talade inte på annat sätt förrän han fick skäl till att frukta att hans formuleringar kunde tolkas till kvinnornas nackdel. Han rentav ändrar det berömda löftet till David, så att det skall stå klart att Gud också ger ”döttrarna” ett kungligt ansvar för det gudomliga arvet.

De tidiga kristnas rop till ”Abba”

Kristna har blivit så vana vid att kalla Gud för ”Fader” att det alltid är detta ord de hör när de tänker på Guds ”söner och döttrar”. Paulus levde med Gamla testamentet som sin heliga Skrift, och där talas det sällan om Gud Fader. När det sker är det i samband med ett svårt och avgörande hopp. I sitt brev till galaterna säger han att inte ens de som hör till Kristus kan säga Fader till Gud av sig själva: ”Eftersom ni nu är söner, har Gud sänt i våra hjärtan sin sons Ande som ropar: Abba! Fader! Så är du inte längre slav utan son, och är du son är du också arvinge, insatt av Gud” (Gal 4:6-7, se Rom 8:15).

Eftersom enbart Jesus är son på det vis Gud önskar, borde ingen annan än han få lov att kalla Gud ”Fader”. När de döpta gör det tillsammans med honom rör det sig om en icke förhandlingsbar gåva. Den grekiskspråkiga församling Paulus skriver till tog detta ”tillsammans” på så stort allvar att de tilltalade Gud som Fader på arameiska, Jesu modersmål: ”abba”.

Paulus understryker att den som säger ”abba” inte bara är son utan också arvinge. Det kungliga arv som Gud hade utlovat Davids son anförtroddes de

döpta (enligt Gal 3:28 både män och kvinnor). I Romarbrevet upprepar aposteln att de kristnas tilltal, ”abba”, kommer från Kristi Ande. Den vackra bilden av familjearvet går dock i kras: ”Vi är ... Guds arvingar och Kristi medarvingar, lika visst som vi lider med honom” (Rom 8:16-17). Vad har arvet och lidandet med varandra att göra?

Det är just detta ord om lidande, som så illa passar in i talet om arvedelen, som stämmer överens med den enda icke-paulinska text som talar om ropet till ”abba”, nämligen den i Markusevangeliet som beskriver scenen på Oljeberget. Vad fick de tidiga kristna, de som gav oss de första beskrivningarna av passionen, att ta med just detta personliga och intima uttryck? Nästa avsnitt börjar med den scenen i avsikt att klarlägga hur far- och-son-förhållandet mellan Gud och Jesus betraktades i Nya testamentet.

6. GUD, JESU FADER

Tilltalet ”Abba” vittnar om Jesu budskap om Fadern

Jesus talade till Gud just så som man talar till fadern i den inre familjekretsen. Såsom varande husets företrädare och familjehuvud, den som hade ansvar för rätten och arvedelens bevarande, var fadern *ab*. Judarna vände sig till Gud som ”vår fader”, ”vår anhörige”, *abenu malkenu*. Jesus däremot använde vardagsordet *abba*.

Jesus hämtar ofta bilder från det dagliga familjelivet för att tala om Guds aktivitet. Han förnyar det gamla, glädjefulla budskapet om Guds faderskap, men i likhet med Gamla testamentets författare visar han att om den medkänsla för andra människor som finns också hos enkla människor saknas, då är rättvisan och freden i fara. Det är alltså Jesu grundläggande budskap som hörs i ordet ”abba”, nämligen att Israel har ett underbart familjearv i sin tro. Men vad är arvet värt när fadern enbart betraktas som arvets herre och inte som en fader som man bor hos med glädje?

Gamla testamentet uppfattar inte närheten mellan far och son enbart som en privatsak. Jonatan kämpade för Israels överlevnad vid sin fars sida och var säker på att ingen förstod denne man bättre än han, för ”min far gör ingenting, varken stort eller smått, utan att låta mig få veta det” (1 Sam 20:2). Jonatan

måste naturligtvis ha förstått att när hans sinne fördunklades förstod Saul inte ens sig själv längre. Ändå förblev han sin fader trogen. David sjunger om de två: ”Saul och Jonatan, de älskvärda och ljuvliga, i liv och död ej skilda...” (2 Sam 1:23).²⁹

Nya testamentet betraktar Jesu förbindelse till Gud i enlighet med föreställningen om en sådan sonkärlek: ”Allt har min fader överlämnat åt mig. Och ingen vet vem Sonen är utom Fadern, och ingen vet vem Fadern är, utom Sonen och den som Sonen vill uppenbara honom för” (Luk 10:22, se Matt 11:27). Detta låter som om det kom från det senaste evangeliet, Johannesevangeliet, som teologiskt talat skärper Jesu budskap om Fadern. Det kommer emellertid från tidigare än så. Oberoende av varandra plockade Lukas och Matteus ut det från ett ännu äldre dokument. Jesus själv betraktade säkert sitt förhållande som son till Gud på detta sätt. Han hade vidareutvecklat gamla föreställningar om det ömsesidiga bandet mellan fader och son.

Alltifrån Gamla testamentet visste man att det var livsnödvärdigt för Israel att faderskärleken inte skulle vara en lagligt försvarsbar rättighet som alltid gynnar alla i samma mån. Skulle Israels folk någonsin ha bildats av Jakobs tolv söner om Juda inte hade erbjudit sig att bli slav i stället för den son som hans far älskade? På samma vis är Jesus redo att för sin faders viljas skull ge sitt liv för sina ”bröder”. Jesus, den ende älskade sonen, går i döden för ”Faderns rikes” skull, precis som Jonatan gjorde för sin far, kung Saul. Det är sonkärleken som får Jesus att verka för den Gud som har kallat sig själv ”Israels fader”. Han vill föra Israel till omvändelse så att Gud till sist kan komma nära detta ”älsklingsbarn” (Jer 31:20).

Utgångspunkten för den följande undersökningen av Jesu särskilda förhållande som son blir scenen på Oljeberget i Markus 14, den enda text som berättar om när Jesus säger ”abba”.

Markus 14:36 - Jesus är ensam med Fadern

Jesus hade börjat Israels förnyelse genom att samla lärjungar kring sig. Det gör början på Oljebergsscenen alldeles särskilt dramatisk: Jesus lämnar ju sina lärjungar. Överger han sonens arbete för Faderns arvedel? Berättelsen tar endast upp sådant som kan ses och höras utifrån, samtidigt som den med

---

²⁹ 2 Sam 1:23.

vertanda ord inbjuder oss till att upptäcka vad det egentligen är som pågår bakom kulisserna. Man bör också lyssna efter gammaltestamentliga anspelningar, för en fråga som ofta har spelat roll i Israels historia måste avgöras på nytt, nämligen om det över huvud taget kan finnas ett Guds folk. När Jesus ber lärjungarna att dröja kvar och säger: ”Stanna här medan jag ber” (Mark 14:32), då påminner man om berättelsen om Abraham i Första Mosebok 22, där Israels framtida existens låg i vågskålen. Abraham hade lämnat sina tjänare på samma sätt: ”Stanna här med åsnan. Jag och pojken går dit bort för att tillbe, och sedan kommer vi tillbaka till er” (1 Mos 22:5). I detta slags tillbedjan, varigenom människan säger till Gud att hon inte väntar sig något från sig själv och allt från Gud, kastar sig Jesus till marken när han ber. För att ”tillbe” hade Abraham bara tagit sin son, som var den personliga garantin på att Gud ville ge honom en framtid. Också Jesus tar med sig dem som är hans yttersta garanti på att förnyelsen av Israel skall lyckas, med andra ord de tre första lärjungarna.

De tre lämnar dock Jesus ensam. Han kommer tillbaka till dem tre gånger i ett fåfängt försök att dela sin ångest med dem. De somnar och märker inte att han ber: ”Abba, fader! Allt är möjligt för dig. Tag denna kalk ifrån mig. Men inte som jag vill utan som du vill” (Mark 14:36). Scenen visar tydligt att även för Jesus var ”Fader” uttrycket för ens sista hopp. De tre män som förkroppsligar det sista hoppet om Israels förnyelse har lämnat honom ensam, och det finns inget annat kvar för honom än att Gud är lika nära honom som en fader.

Markus hörde inte talas om bönen på Oljeberget från ett öronvittne. Han själv betonar att de tre lärjungarna somnade och inte hörde något. I Markus 14:36 sammanfattar evangelisten det som de tidigare församlingarna ofta talade om och tänkte på, nämligen den häpnadsväckande närhet med vilken Jesus - enbart han - hade samtalat med Gud. Det är desto mera anmärkningsvärt att Jesus i Oljebergsscenen hade vinnlagt sig om att inte vara ensam. I sin bön är han ensam med sin käre fader därför att lärjungarna lämnar honom ensam, inte därför att han vill vara det.

Jesus söker efterträdare

Författarna ägnar sig mycket åt Jesu upprepade försök att få med de tre lärjungarna. De nämner det tre gånger i sin korta berättelse. Detta kan förstås från en andra gammaltestamentlig historia som anspelas på i Oljebergsscenen.

Elia skulle också ha satt Israels framtida existens på spel, precis som Abraham, om inte Gud hade ryckt in.

Hela Israel hade avfallit. Endast profeten Elia var kvar och han hade flytt ut i öknen. ”Tag mitt liv”, säger han till Herren i Första Kungaboken 19:4. När Jesus grips av ångest och säger det till de tre lärjungarna finns det ett eko av dessa ord: ”Min själ är djupt bedrövad, ända till döds”.³⁰ På den tiden hade Gud inte tillåtit den dödströtte Elia att dö. En ängel sände honom vidare och Elia kom till Guds berg. Där fick han emellertid en tillrättavisande fråga av Gud: ”Vad gör du här, Elia?” (1 Kung 19:13). En profet som söker sin Gud ensam är inte på sin plats och Gud sänder tillbaka Elia. För Gud är det viktigast att arbetet för Guds folk fortsätter.

Jesus behöver inte några sådana instruktioner. Han är den som är överens med sin Fader om allting. I motsats till Elia tänker han på sina efterträdare. Det är därför som han talar om för de tre att han är djupt bedrövad. På det viset vill han ha med dem i sin bön. När ingen förstår ger han ändå inte upp. ”Stig upp, låt oss gå! Han som förråder mig är här” (Mar 14:42). De tre skall följa med honom på vägen till hans lidande.

Hur sker detta - att följa med Jesus in i hans lidande? En märklig scen visar hur det inte skall ske. Det var inte för att visa på tron som Jesus ville ta med sig lärjungarna på lidandets väg. Lärjungefamiljen skall inte bli någon ersättning för det starka fadershuset som bevara en man i fara.³¹ När soldaterna griper Jesus hugger ”en av dem som stod bredvid” till med sitt svärd. Denne handlingskraftige man kan inte kallas en ”lärjunge”, för en lärjunge skulle ha handlat på annorlunda vis. Vad kunde emellertid Jesus ha väntat sig av en lärjunge? Det kan inte fastställas på grundval av Oljebergstexten, som tar slut med lärjungarnas flykt. Inte desto mindre finns berättelsen om hur Elia fann en efterträdare med i bakgrunden. Den sanne lärjungen, Elisha, lämnar inte sin mästare ensam. När han såg att Gud avsåg

---

³⁰ De första kristna förstod vem Jesus var genom Elias exempel. I en alternativ text (Luk 22:43-44) citerar Lukas rentav tydligare berättelsen om Elia från 1 Kung 19: Jesus blir stärkt av en ängel på Oljeberget, precis som Elia hade stärkts av en i öknen.

³¹ Ahitab underkastar sig Sauls dom tillsammans med sina män, så att kungen skall inse vad han gör när han anfaller någon från den berömda prästsläkten. Jesus å sin sida underkastar sig ensam. Detta understrykes i Oljebergsscenen i Joh 18:8: ”Jag sade er att det är jag. Om det alltså är mig ni söker, så låt dessa gå.”

att ”föra bort” Elia höll han envist fast vid hans fötter, tills Gud tillät honom att ärva Elias mantel. Jesus hade inte någon sådan lärjunge; han dog ensam.

Jesu Fader är den ofattbare Gud

I alla hans böner i Nya testamentet säger Jesus ”Fader” till Gud. De är bara i hans sista böner som han inte kallar på Fadern, utan ”med hög röst” ropar till sin Gud: ”Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig?” (Mark 15:34). På korset förs Jesus bortom sitt budskap att Gud är Fader. Ändå låter han sig inte föras bort från Gud. Gud har övergett honom, och ändå insisterar han på att Gud är för honom ”min Gud”. Det är inte ofta som man i världshistoriens annaler har skrivit ned klagoropen hos de många som har varit ensamma inför svår ångest och död. Historieskrivarna föredrar att återge segerropen, som är starkare. Jesus ropar ut mänsklighetens gamla och aldrig upphörande klagan över att ha blivit övergiven till Gud, som tiger. Han gör det med orden från en psaltarpsalm (Ps 22:1), som i sin tur tar upp de gamla mellanösterliga bönerns klagan över övergivenhet: ”Min gudinna har lämnat mig ensam och försvunnit; min gud har gett sig iväg”.³² Folk hade bett på detta sätt i årtusenden före Jesus. Diktaren i Psaltaren 22 riktar sitt klagomål till rätt adress, till Israels Gud, och Jesus förenar sig med honom i detta. Även när han ropar ut i övergivenhet på korset glömmer han inte sitt folk. Hade han bara velat nå sin Gud hade det varit nog med en suck, för Gud hör också den minsta suck. Jesus ville att folket skulle höra honom och därför ropade han ”med hög röst”.

Detta sista försök av Jesus att nå sitt folk misslyckades, precis som hans försök med de tre lärjungarna på Oljeberget. De som stod i närheten missuppfattade hans rop. Inte förrän efter hans död säger de som berättar att det fortfarande fanns ett sista, svagt band som förenade Jesus med sitt folk: ”På avstånd stod även några kvinnor och såg på” (Mark 15:40). Den döde Jesus har inte helt övergetts av sitt folk. Så snart som möjligt vill kvinnorna ge honom åtminstone de sista ärobetygelser som en familj ger en död. Då framgår det att för Gud är faktiskt den personliga närheten ett tillräckligt starkt band för att förnya Guds folk. Gud återknyter det band som lärjungarna slet sönder när de flydde. Det är kvinnorna som skall komma med budskapet

---

³² Jfr H. Vorländer, *Mein Gott. Die Vorstellung vom persönlichen Gott im alten Orient und im Alten Testament*. Kevelaer, 1975.

till hans lärjungar och till Petrus: ”Ni skall få se honom så som han har sagt er” (Mark 16:7).

Uppståndelsebudskapet i Markus är mycket återhållsamt formulerat, men det framställs ändå på så vis att varje ord väger tungt som sammanfattning av ett långt samtal om tron. ”Så som han har sagt er” - de sista ord som Jesus sade till sina lärjungar innan han dog var: ”Stig upp, låt oss gå! Han som förråder mig är här.” Om lärjungarna hade lyssnat lite mera uppmärksamt hade de förstått att det bara var Jesus som var dömd att dö och att det inte var nödvändigt att fly. Då skulle de ha kunnat stanna med honom och se honom så som han ville bli sedd. Ända in i döden fortsätter han att verka för Guds folk. Eftersom tre lärjungar misslyckades, måste Gud rycka in och ge dem ett budskap genom kvinnorna. De skall se Jesus så som han ville, som Guds folks förnyare.

Fader, allt är möjligt för dig

Jesu ”abba”-bön på Oljeberget kan höras på rätt sätt enbart i sitt fulla sammanhang. I Getsemanescenen visar berättelsen hur Jesus anar sin död. Han har redan gripits av bedrövelse inför döden och mitt i detta ber han: ”Abba, Fader! Allt är möjligt för dig. Tag denna kalk ifrån mig. Men inte som jag vill utan som du vill” (Mark 14:36).

Visserligen hörde ingen denna bön, men den har inte heller blivit påhittad av någon fantasifull berättare, kanske i avsikt att prisa den som frivilligt underkastar sig Fadern som sänder honom i döden. I denna bön visar sig Jesus såsom hans lärjungar kände honom. Det sätt på vilket han vänder sig till Gud hjälper oss att förstå ett av hans gåtfulla uttalanden: ”Den som inte tar emot Guds rike som ett barn kommer aldrig dit in” (Mark 10:15). Jesus talar med Gud i den kraftfulla ton som älskade barn använder när de ber sina trofasta föräldrar om vad de behöver: ”Tag denna kalk ifrån mig.”

Hans bön uppfylls inte. Jesus dricker nederlagets bägare ända till botten. Men berättelsen låter förstå att när det gäller en sådan bön av Jesus är det viktiga inte att den uppfylls så snart som den uttalas. Jesus hade förklarat för de tre lärjungarna: ”Bed att ni inte kommer i frestelse” (Mark 14:38). Bön till Gud,

den kärleksfulle Fadern, räddar en inte från lidande och nöd, utan från frestelse. Från vad för slags frestelse?³³

Precis som Jesus på Oljeberget föregriper sin död på korset föregriper hans ensamma ”abba”-bön hans sista bön till Gud och tolkar den. Det rop med vilket han vänder sig till den ofattbare och tyste Gud - ”min Gud, min Gud...” - når bortom budskapet om Fadern, men det är inte främmande för det. Om Jesus inte hade hoppats på mer än den befrielse han tar upp som ett barns krav, då skulle Gud i själva verket inte ha varit en fader till honom på Oljeberget. Hans ångest skulle snarare helt enkelt ha låtit honom inbilla sig för en tid att Gud är Fader. Men scenen i Getsemane visar inte Jesus i färd med att bedra sig själv. Gud är den älskade Fadern för honom också mitt i sorg och död, för han igenkänner denne Fader som den ofattbare Gud för vilken ”allt är möjligt”.

Den som tillsammans med Jesus vänder sig till Gud som Abba, käre Fader, som de tidiga kristna gjorde, drar inte ned Gud till det mänskliga planet. Gud är Fader därför att han inte tvingar på den gudomliga viljan med gudomlig makt från ovan utan hänsyn till motstånd, utan genomför den endast när den får gensvar i en sons eller dotters hjärta. Jesu Fader är Gud därför att den gudomliga viljan uppfylls även när Guds sanne Son, trots alla sina ansträngningar, misslyckas. Det räcker för Gud att några kvinnor är där som inte ville överge den döde Jesus. Sedan hörs det ”eko” genom vilket Gud uppenbarar att hans vilja kommer att uppfyllas, viljan av Skaparen som ger liv och inte överger Jesus i döden.

7. FRAGMENTARISKA BILDER AV FADERN

I Gamla testamentet är det bara sällan och sent som Gud beskrivs som fader. Dessutom sker det alltid på så sätt att fadersbilden träder fram i kontrast till andra bilder. Gud är ju mer än bara en fader. Också i människolivet måste en

---

³³ Herrens bön finns bara i Matteus och Lukas, men i Markus församlingar bad folk i Jesu Ande på samma sätt som Herrens bön säger: en barnlik bön stärker motståndet i frestelsens stund (se stycke 4 härövan). Att Herrens bön undervisades även där finns det tecken på bland annat i Mark 11:25. Det är där som det ord med vilket Matteus underströk vikten av förlåtelse i Herrens bön dyker upp, i samband med Jesu lära om bönen.

god fader vara mer än bara en fader och det finns ingen mening med att ha en fader som inte är som en fader.

Om det nu är så att bara skärvor av den gudomliga faderskapsbilden förekommer i Bibeln är detta inte något fel som måste rättas till genom att lägga till de skärvor som saknas. Att Gud är som en fader betyder till exempel inte att Gud är som en man. Det enda uteslutande manliga i att vara fader är förmågan att avla ett barn. Men i de bibliska bilderna av Guds faderskap är inte härkomsten från Gud det viktiga, utan hoppet om Gud. Det är ett invecklat ”hopp om hoppet”. Israel hoppas på Gud därför att de tror att Gud verkligen hoppas på att bli erkänd som Fader.

Bräckligheten i Nya testamentets begrepp om Gud som Fader blir tydlig i synnerhet genom att det hela tiden görs noga skillnad mellan Gud som Jesu fader och som lärjungaskarans fader. Scenen på Oljeberget visar hur denna skillnad upprättades. Jesus vill ha med de tre i bönen till Fadern, men de tre lämnar honom ensam. Det kristna hoppet på Gud hänger på om Gud låter lärjungarna se sin mästare så som han ända till slutet ville bli sedd, alltså som den sanne Sonen som gör Guds verk och grundar Israel på nytt. Av detta skäl är det nya Guds folk en ofullständig familj av bröder, systrar och mödrar som tar emot en fader enbart genom Jesus.

Även om den bibliska bilden av Guds faderskap är fragmentarisk, är skärvorna inte utan samband med varandra. De olika beståndsdelarna växer hela tiden fram ur samma rötter under loppet av traditionernas dialog. Tre avgörande företeelser gav upphov till särskilt starka motiv:

Fadern överlåter arvet

Sonen arbetar tillsammans med fadern

Faderns och sonens hjärtan är intimt förenade

Det är i avsikt att sammanfatta och utveckla vad som har sagts ovan som vi ännu en gång betraktar dessa tre motiv i vårt avslutande stycke.

Splittrade bilder av faderns arv

Fötr Israels bönder och herdar var en fader i första hand någon som hade ett arv att vidarebefordra. I detta sammanhang är ”fader” också ett ord av hopp.

En man som har en son kan hoppas på att denne skall sköta om arvet så som han själv gör. Bibeln nämner bara en gång Gud Faders ”döttrar”, men det är därför att ”fader” och ”arv” uppfattades som tätt förbundna. Döttrarna fick ingen del av faderns arv och därför lät sig de kvinnor som inte ville släppa Guds arv gladeligen räknas som Guds ”söner”.

Bibeln kan inte för den skull uppvisa någon enkel och enhetlig bild av Guds arv. Guds arv är landet eller folket eller hela världen. Urgamla röster hade redan talat om landet som Guds arvedel.³⁴ Men Jeremia var den förste som talade om Gud som en fader som ger vidare ett arv, och för honom är bilden av arvet redan splittrad. Landet är på väg att förloras och profeten tolkar förlusten som följderna av att Israel inte är det slags son som en far hoppas på när han har ett gott arv att ge vidare.

Föreställningarna om folket som Guds ”arvedel” och om Gud som Fader förenas bara i en sen profetisk klagosång. Israel bönfäller Gud om att ta hand om ”Israels stammar”, Guds ”arvedel” (Jes 63:17) och ropar till Gud som ”vår fader”. Gud måste emellertid göra mer för att Israel skall fortsätta än en fader gör för sin arvedel. Gud måste bli en skapare som formar visnade löv som en krukmakare formar leran. Den skriftlärde diktaren lägger bildskärvor av olika ursprung över varandra. Det är bara så som han kan se var det syndiga Israel ännu kan sätta sitt hopp.

En liknelse Jesus gör om folket som Guds arvedel är mycket mera rakt på sak. Den berättar om en far som sänder sin son till vingården. ”Vingården”, Israel, förfaller när fadern, som vill bevara den, inte får något gensvar på sin vilja hos sönerna. Detta är också en ofullständig bild, och det måste den vara på grund av sitt budskap. Liknelsen skall väcka gensvar i lyssnarna, som själva skall bedöma vad som motiverar den son som först hade vägrat att arbeta i arvedelen.

Tanken att Gud, hela världens herre, anförtrot människan gudomliga uppgifter dyker ofta upp. Därmed saknas ofta bilden av det faderliga arvet, för Gud, världens herre, kallas aldrig ”fader” i Bibeln, trots att grannfolken hade

---

³⁴ Jfr Davids klagan i 1 Sam 26:19, där han säger att han måste tjäna andra gudar eftersom han har drivits bort från ”Herrens arvedel”.

imponerande föreställningar om den gudomliga fadern i vars godhet allt vilar tryggt.

Föreställningen om Guds alltomfattande faderskap hade särskild tyngd i det gamla Mellanösterns och Egyptens kungsideologi. Kungarna kallade den högste Guden för sin fader och betraktade sig själva som hans söner, som hade ärvt det gudomliga herreskapet över världen och bar ansvar för världens liv. Två bibliska texter tar upp detta, skapelseberättelsen i Första Mosebok 1 och Psaltaren 2, en av kungapsalmerna. Det är texter som är mycket olika från varandra och det gör det desto märkligare att båda undviker ”fader-son”-bilden. Även om det är ovanligt att på nytt ta upp enskilda fall i ett avslutande kapitel måste vi gå igenom jämförelsen mellan de två texterna lite närmare i det som följer.

Splittrade bilder av gudomligt sonskap

Första Mosebok 1:26 berättar om hur Gud uppfattar människan: ”Låt oss göra människan till vår avbild, till att vara lika oss. De skall råda...” Gud sätter hopp till människan. Hon skall vara en likhet genom vilken man kan se hur Gud härskar. Skapelseberättelsen beskriver detta i detalj. Gud skapar livsrum, väcker livskrafterna och ser till att det finns gröna växter att äta. Gud hoppas att människorna skall härska på samma sätt. Uppgiften att bevara och främja liv, som var den gamla världens kungars uppgift, blir till hela mänsklighetens uppgift.

Första Mosebok 5:3 upprepar vissa ord från 1:26: ”Adam ... fick en son som var lik honom, hans avbild.” Hur tydligt det än är att denna vers är förknippad med 1:26, så är den också annorlunda. Det händer bland människor att sonen är en sådan exakt avbild av fadern att alla kan se vem som avlade honom. Likheten mellan Gud och människan kan inte förklaras på detta sätt. Det understryks i berättelsen från Första Mosebok 1:26, inte bara genom att ”fader-son”-bilden undviks, utan även bortom detta i 1:27, där det på nytt talas annorlunda om avbilden. Adam ”fick” sin avbild, men Gud ”skapade” sin. *Bara*, skapa, är ett teologiskt verb som används enbart om Guds

verksamhet. Det betyder att Gud gör vad människorna inte ens kan föreställa sig.³⁵

Det komplicerade förhållandet mellan Första Mosebok 1:26-27 och Första Mosebok 5:3 kan på nytt visa varför bilden av Guds faderskap inte är utesluten, även om det inte direkt finns någon sådan bild. Tron kan bära spänningen som kommer från det faktum att den outgrundlige Gud också är den Gud som är nära.

Psaltaren 2 ger uttryck för denna spänning i sin invecklade, lingvistiska form. Psalmisten låter kungen säga vad Gud har sagt till honom:

”Han (YHWH) sade till mig: Du är min son, jag har idag fött dig. Begär av mig, så skall jag ge dig hednafolken till arvedel och hela jorden till egendom” (Ps 2:7–8).

Bilden av en som är ”född” på fläcken är så oföreställbar att en annan översättning, som också är möjlig enligt den hebreiska grammatiken, skulle passa bättre: ”jag har burit dig”. Dagen då Israels kung stiger upp på sin tron blir han som ett nyfött spädbarn. Psalmisten kallar Gud för honom ”som bor i himlen”, ”Herren” och ”YHWH”, men ordet ”fader” förekommer inte. Det är helt enkelt självklart att en son får arvet efter sin far. Psalmisten vill emellertid förkunna något som inte kan förstås efter jordiska mått. Kungen får ställa krav på Gud precis som små barn gör på sina föräldrar med befallande stämma. Då skall himlens herre uppfylla kungens begär och ge honom det fulla arvet, som omfattar hela jorden.

Om man tar bibelförfattarna på allvar i deras anmärkningsvärda återhållsamhet inför att använda fader-son-bilden som del av ideologin omkring kungen - och det får man lov att göra, med tanke på att de anstränger sig att ta upp den här bilden och sedan dämpa dess betydelse - då kan man inte bara lägga till vad som saknas när en annan bibeltext verkar skjuta till det. Psaltaren 89, en annan kungapsalm, talar om Gud som kungens fader. Då anspelas dock inte på kungaideologin, utan på den typiska föreställning om Guds faderskap som först dyker upp hos Jeremia. Också denne psalmist väljer

---

³⁵ *Bara* förekommer sju gånger i den första skapelseberättelsen, tre gånger i samband med skapelsen av ”himmel och jord”, en gång i skapelsen av havsvidundren och tre gånger i 1 Mos 1:27. Människan är ett lika stort skapelseunder som ”himlen och jorden”. Det är också en ofattbar skapelseakt att det onda finns, här företrädd av havsvidundren.

en komplicerad framställning. Han utgår från att Gud redan föreställer sig hur kungen en dag kommer att kalla på honom:

”Han (kungen) skall ropa till mig: Du är min fader, min Gud och min frälsnings klippa” (89:26).

Det gamla Mellanösterns stora kungar ville bli kallade ”fader” av sina vasaller. I Bibeln är det emellertid kungens assistent, den gode ämbetsmannen, som får den vördade titeln ”fader”. Diktaren i Psaltaren 89 föreställer sig Gud i assistentens tjänarroll. Gud vill bli kallad en hjälpande fader, ”stark som en klippa”.

Hur kommer det sig att Bibelns författare är så återhållsamma i sitt bruk av den fina bilden av den gudomliga faderns arv, med vars hjälp det forntida Mellanösterns kungaideologi påminde härskarna om sitt ansvar för livet på jorden? De stora kungarna i den gamla världen ansåg att de hade rätt till att härska över världen. För en kung av Israel skulle detta ha varit straffbart dagdrömmande. När skapelseberättelsen i Första Mosebok 1 kom till hade Israel redan sedan länge förlorat sitt land till stora och våldsamma makter. Psaltaren 2 kan visserligen vara äldre till ursprunget, men den hörde definitivt inte till Psaltaren förrän på denna senare tid. Bilden av det alltomfattande faderliga arvet efter Gud fördärvades i Bibeln av den nyktra iakttagelsen att makt lätt förvandlas till våld. Inför en värld full av våld varken vill eller kan bibelförfattarna lägga fram bevis på att Gud är fader. De visar hur människor som bor i en värld där de rättfärdiga sällan är starkare än de orättfärdiga kan söka sin fader i Gud.

Fader och son arbetar tillsammans

Hur kan man, i en värld full av orättvisa, söka fadern i Gud? Jesu berömda ord om att älska sina fiender anger en väg: ”Älska era ovänner och be för dem som förföljer er. Då är ni er himmelske Faders barn. Han låter sin sol gå upp över onda och goda och låter det regna över rättfärdiga och orättfärdiga” (Matt 5:44-45). När man tar detta ord för sig låter det som ett radikalt krav som knappast kan uppfyllas. Det låter annorlunda när man betänker att Jesus för vidare gamla bibliska teman på sitt eget vis. Det togs för givet i det gamla Israel att söner arbetade tillsammans med sina fäder. Också Jesus växte upp i en miljö där söner levde på det viset. Han var känd i Nasaret som

”snickarens son” (Matt 13:55). Säkert hade han ofta blivit sedd i sin far Josefs verkstad. Söner växte in i sina fäders verk. Först imiterade de dem, sedan blev de hjälpredor och till sist efterträdde de dem.

Jesu ord håller också kvar den bibliska tradition som betraktar Gud som Israels folks Gud, ”vår Fader”, inte världens Fader. Jesus kallar Gud för ”er fader”, fadern till den lilla skara han har samlat för att återupprätta Guds folk. Jeremia hade redan anpassat bilden av fader och son som arbetar tillsammans till sitt budskap om fadern. Eftersom han visste hur nedslagna de landsförvisade var förkunnade han att det var nog för Guds längtan efter att bli fader att Guds folk sträckte sig så långt mot Gud som ett barn kan.

Jesus lägger särskild vikt vid liknelsen om att vara ett barn när han befriar föreställningen om det världsvida ”Guds herravälde” från dess band till löftena om den kommande kungen och förbinder det med bilden av ett barn. Han uppmanar ivrigt sina lärjungar att gripa efter Guds rike på samma naturliga sätt som ett barn tar från sina föräldrar vad det behöver för att leva. Det är inte bara de gåtfulla orden om barnen som får sin förklaring när man hör denna uppmaning i samband med budet om att älska sina fiender, utan hela stycket. Gud vill bli ”fader” till den lilla skaran därför att han behöver ”söner” som utför Guds verk i världen. Precis som Gud ger ”regn och solsken” åt alla som lever så skall Jesu lärjungar inte neka någon det som han behöver för att leva, inte ens sin fiende.

Faderns och sonens hjärtan är nära varandra

Barndomsbilder kan påminna om en viss uppfattning om ursprunget till religiösa behov som säkert är korrekt när den tas för sig. Människor söker trygghet i någon vänligt inställd gudomlig makt som skyddar. Den ”grundläggande tillit” som ett älskat barn får i sin familj återspeglas i en sådan religiositet. I synnerhet fadern upplevs ofta som den som är orubbligt mäktig och god. Ett barn måste möta och handskas med moderns fel och svagheter tidigare i livet, eftersom de lever mera tillsammans.

Också i Israel betraktade människorna Gud som grunden för en sådan tillit. Bibelförfattarna varnar dock för att denna fromhet inte är tillräcklig. När de talar om Gud som den trygge fadern betonar de också att Gud söker ”söner” som kan svara för sig själva och också för Gud. Samtidigt glömmer de inte att

samma regler gäller som i mänskliga relationer, nämligen att rättvisa och rättfärdighet dör om inte stöd kommer från hjärtat som håller dem vid liv. På så vis får även tron sin levande kraft först när den är rotad i känslor.

Jeremia och Jesus, de två stora lärarna i tron, förenar djup känsla med den nyktra insikt om världen som Israels folk, som ofta med knapphet undgått att fullständigt förintas, hade vunnit. Jeremia talar om Judas och Jerusalems förstörelse som om allt det rörde sig om var den inre relationen mellan Gud och Guds folk. I Jesu bön på Oljeberget riktas frågan om ett Guds folk ens kan existera till den älskade Fadern. Båda lägger en mera bestående grund till tilliten till Guds faderliga kärlek än den ”grundläggande tillit” man får i barndomen. De säger att Gud är fader för dem som anförtror sig till honom med hela sin naturs kraft och ändå hyllar honom som den ofattbare.

Den levande kraft som den bibliska tron fick från detta kan observeras i historien. Jeremia förnekar inte att det var Gud som övergav folket och därmed bidrar han till att Israels tro överlevde Judas och Jerusalems förstörelse. Och i begynnelsen av kristendomens historia står tron hos Jesus, han som liksom den sanne Sonen trädde fram för Guds folks förnyelses skull när han måste dö, övergiven av alla. Med hög röst, så hög att även folket kunde höra honom, ropade han till den Gud som hade övergett honom.

Anne Marie Ohler